

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ІТАЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

До захисту допустити:

Зав. кафедри ІФ

Трифорова Г. В. _____

«__» _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

«Спеціфіка перекладу мистецької термінології»

студентки факультету іноземних мов

освітньо-професійної програми «Філологія. Переклад
(італійська)»

освітнього ступеня «Магістр»

Колодяжної О. К.

Науковий керівник: Трифорова Ганна Валеріївна,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,

завідувач кафедри італійської філології

Маріупольського державного університету

Рецензент: Клименко Ірина Михайлівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології

Криворізького державного педагогічного університету

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

Маріуполь – 2020

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ІТАЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Освітній ступінь «Магістр»

Спеціальність 035 Філологія, спеціалізація 035.052 Романські мови та літератури (переклад включно)

Затверджую

Завідувач кафедри

к. н. соц. ком., доцент

Трифорова Г. В. _____

« ___ » _____ 2020 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Колодяжної Ольги Костянтинівни

1. Тема роботи «Специфіка перекладу мистецької термінології»
керівник роботи – Трифорова Ганна Валеріївна, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
затвержені наказом Маріупольського державного університету від «28» лютого 2020 р. № 210
2. Строк подання студентом роботи «13» листопада 2020 р.
3. Вихідні дані роботи (мета, об'єкт, предмет)

Мета кваліфікаційної роботи полягає в тому, щоб систематизувати підходи до визначення поняття терміну та його ролі у перекладознавстві й визначити шляхи перекладу італійських мистецьких термінів українською мовою.

Реалізація поставлено мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

1. проаналізувати теоретико-методологічні засади визначення поняття терміну у перекладознавстві, підходи до класифікації термінів;
2. визначити способи перекладу термінів з урахуванням стилю тексту;

3. з'ясувати місце та роль мистецького терміна в італійському середовищі та у світовій парадигмі;

4. дослідити особливості утворення та вживання італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò»

5. запропонувати двомовний італійсько-український словник мистецьких термінів на базі підручника Карло Бертеллі «La storia dell'arte vol.2 Dal Rinascimento al Rococò».

Об'єктом дослідження є процеси утворення і надання значення італійським мистецьким термінам.

Предметом дослідження даного дослідження є переклад мистецької термінології з італійської мов на українську.

4. Зміст роботи

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТЕРМІНА ТА РОЛЬ МИСТЕЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ ПАРАДИГМІ

Поняття терміна у перекладознавстві та система класифікації термінів

Способи перекладу термінів

Місце та роль мистецьких термінів в італійському середовищі та у світовій парадигмі

РОЗДІЛ 2. УТВОРЕННЯ, КОНТЕКСТНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ПЕРЕКЛАД ІТАЛІЙСЬКИХ МИСТЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ

2.1. Особливості утворення та вживання італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò»

2.2. Переклад італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò»

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Дата видачі завдання 18 лютого
2020 _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Обробка літератури та джерел відповідно до тем «Поняття термінів у перекладознавстві», «Класифікація термінів»	до 13.10.2020 р.	
1.	Аналіз аудіовізуального матеріалу, компонування вибірки	до 15.10.2020 р.	
2.	Написання вступу	до 23.10.2020 р.	
3.	Систематизація теоретичного матеріалу на написання підрозділу 1.1. Гумор та його втілення в кінематографічному мистецтві	до 26.10.2020 р.	
4.	Систематизація теоретичного матеріалу та написання підрозділу 1.2 Взаємозв'язок гумору та культури: перекладознавчий ракурс	до 05.11.2020 р.	
5.	Систематизація теоретичного матеріалу та написання підрозділу 1.3. Італійська комедія як оригінальний кінематографічний жанр	до 08.11.2020 р.	

6.	Систематизація та аналіз аудіовізуального матеріалу і написання підрозділу 2.1. Особливості утворення та вживання італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò»	до 09.11.2020 р.	
7.	Аналіз матеріалу вибірки й написання підрозділу 2.2. Переклад італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò»	до 11.11.2020 р.	
8.	Формулювання висновків та укладання списку використаних джерел	до 12.11.2020 р.	
9.	Оформлення кваліфікаційної роботи й подання на кафедру	до 13.11.2020 р.	

Студент

Колодяжна О. К.

Науковий керівник роботи

Трифорова Г. В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТЕРМІНА ТА РОЛЬ МИСТЕЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ ПАРАДИГМІ.....	11
1.1 Поняття терміна у перекладознавстві та система класифікації термінів..	11
1.2 Способи перекладу термінів.....	18
1.3 Місце та роль мистецьких термінів в італійському середовищі та у світовій парадигмі.....	26
РОЗДІЛ 2. УТВОРЕННЯ, КОНТЕКСТНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ПЕРЕКЛАД ІТАЛІЙСЬКИХ МИСТЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ.....	34
2.1. Особливості утворення та вживання італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò».....	34
2.2. Переклад італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò».....	36
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Термін завжди посідав важливе місце у перекладознавстві через специфіку утворення та властиві йому риси, які вимагали особливої уваги перекладача при його роботі. За останні десятиліття поняття терміну та специфіку його вживання дуже ретельно досліджували вчені з усього світу. Серед них можемо побачити таких іноземних дослідників, як Джузеппе Полумбо, Марі-Клод Л'Ом, Массіміліано Моріні, Юджин Найда та інші. Значну увагу цьому поняттю приділяли й вітчизняні науковці, зокрема Д'яков А. С., Гриньов-Гриневиц С. В., Даниленко В. П., Карабан В. І., Кияк Т. Р., Куделько З. Б., Лейчик В. М., Мацюк З. О., Станкевич Н. І., Хаютін А. Д., Юр'єв Л. В. та інші.

Проблеми та особливості перекладу термінів досліджували такі вчені, як Влахов С. І., Карбовська О. І., Комісаров В. В., Сидоренко Л. М., Флорін С. П. та ін.

У зв'язку із стрімким розвитком новітніх технологій і точних наук значна частина уваги приділяється особливостям перекладу термінів саме у наукових сферах – медицині, економіці, юриспруденції тощо, а також особливостям перекладу технічної лексики. Наприклад, цьому присвячена робота Карабана В. І. «Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми» та інші.

Переклад термінів також має свої особливості залежно від стилю тексту, у якому він використовується. Важливим чинником при перекладі також є і сфера користування – слід зазначити, що представники майже кожної професійної галузі також мають власний професійний жаргон, зрозумілий лише для них. Подібне явище називається професійними термінами або професіоналізмами. Ролі термінів у стилістиці української мови та професіоналізмам приділяли увагу Дорошенко С.М. Ісаєнко Т. К,

Клименко І. В., Лисенко А. В., Мацько Л. І., Мацюк З. О., Станкевич Н. І., Шевчук С. В. та інші.

Загальновідомим є той факт, що вивчення будь-якої мови передбачає зокрема вивчення і культури тієї країни, мова якої вивчається. Культура кожної держави, її мистецтво є невідокремленою частиною сутності кожної нації. Мистецтво та його види, як і будь-яка інша галузь, також мають власну термінологію, яка являє собою вагомий пласт лексичної системи кожної мови, особливо коли йдеться безпосередньо про італійську мову, адже культура Італії є не просто популярною в усьому світі, а й у різні часи впливала на європейську культуру та залишила ідейний та мовний слід у світовому контексті.

Дослідження, проведені Клаудіо Джованарді, П'єтро Тріфоне, Лукою Серіанні, Люсілою Піццолі, Леонардо Россі та Мікеле Маньятті, присвячені аналізу ролі культурного чинника, який визначає вибір саме італійської мови як іноземної для подальшого вивчення та опанування.

Завдяки тому, що у XVI-XVII століттях Італія вважалася культурним центром Європи і колискою гуманізму, її культура й мистецтво також стрімко поширювалися завдяки діяльності видатних італійських митців: письменників (Джованні Бокаччо, Данте Аліг'єрі, Фанческо Петрарка тощо), художників (Леонардо да Вінчі, Мікеладжело Буонаротті, Джорджо Вазарі тощо), музикантів (Антоніо Вівальді, Джузеппе Верді, Джоаккіно Россіні тощо), архітекторів (Філіппо Брунеллескі, Лоренцо Берніні тощо) та ін. митців. Разом із тим поширювалася італійська мова, і, звичайно ж, термінологія, яку використовували митці.

Італійські мистецькі терміни, зокрема музичні, вивчали Іларія Бономі, Вітторіо Колетті, Девід Грір, Дебора Гей та Маргарет Форре Нандоччі, проте, на нашу думку, питання перекладу італійської мистецької термінології українською мовою та її роль у культурному контексті є недостатньо вивченими.

У зв'язку із цим ми можемо стверджувати про **актуальність** нашого дослідження. У вітчизняному перекладознавстві практично не приділяється увага перекладу мистецьких термінів у цілому, а у даній роботі не тільки отримало подальшого вичення поняття терміна, але і зроблено акцент саме на італійській термінології мистецтва, зокрема образотворчого. **Новизною** даної роботи є проаналізовані та запропоновані шляхи перекладу італійської мистецької термінології українською мовою. Доробком і практичною частиною роботи є словник мистецької термінології, основою для сворення якого є підручник Карло Бертеллі «La storia dell'arte vol.2 Dal Rinascimento al Rococò». Даний підручник присвячений розвитку мистецтва у Італії у XVI-XVII-му століттях, тобто у епохи Відродження, Бароко і Рококо.

Об'єктом дослідження є процеси утворення і надання значення італійським мистецьким термінам.

Предметом даного дослідження є переклад мистецької термінології з італійської мов на українську.

Метою даної роботи є систематизувати підходи до визначення поняття терміну та його ролі у перекладознавстві й визначити шляхи перекладу італійських мистецьких термінів українською мовою.

Матеріалом для написання кваліфікаційної роботи став підручник Карло Бертеллі «La storia dell'arte vol.2 Dal Rinascimento al Rococò».

Для досягнення поставленої мети, були визначені наступні **завдання**:

1. проаналізувати теоретико-методологічні засади визначення поняття терміну у перекладознавстві, підходи до класифікації термінів;
2. визначити способи перекладу термінів з урахуванням стилю текста;
3. з'ясувати місце та роль мистецького терміна в італійському середовищі та у світовій парадигмі;
4. дослідити особливості утворення та вживання італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò»;

5. запропонувати двомовний італійсько-український словник мистецьких термінів на базі підручника Карло Бертеллі «La storia dell'arte vol.2 Dal Rinascimento al Rococò» і за допомогою академічного тлумачного «Словника української мови» (1970-1980), порталу української мови «СЛОВНИК.ua», «Ілюстрованого словника архітектурних термінів» Клименюка Т. М., Проскурякова В.І., Ковальчука Х.І., «Термінологічного словника-довідника з будівництва та архітектури» Шмига Р. А., Боярчука В. М., Добрянського І. М., Барабаша В. М., «Малої гірничої енциклопедії» Білецького В. С., «Літературознавчої енциклопедії» Коваліва Ю. І. та ін.

Під час проведення дослідження були використані наступні методи: аналітичний метод і метод дедукції задля вивчення поняття терміна, а також методи узагальнення, класифікації і систематизації із метою класифікації термінів за різними чинниками і утворення словника термінів.

Структурно робота складається із двох розділів, в яких окреслюються її компоненти відповідно до поставленої мети дослідження. У першій частині надані основні відомості про термін, його специфіку, особливості перекладу та про роль мистецького терміна у світовій культурній парадигмі. Друга частина присвячена аналізу та визначенню шляхів перекладу італійських мистецьких термінів на базі підручника Карло Бертеллі «La storia dell'arte vol.2 Dal Rinascimento al Rococò», запропоновано двомовний італійсько-український словник мистецьких термінів.

Робота містить загальні висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи 86 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТЕРМІНА ТА РОЛЬ МИСТЕЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ ПАРАДИГМІ

1.1 Поняття терміна у перекладознавстві та система класифікації терміна

Терміни завжди були об'єктом дослідження лінгвістів і перекладачів з усього світу і, у зв'язку з тим, що протягом тривалого часу кількість термінів постійно збільшується, як і увага до них, утворилася відповідна наука, що їх вивчає – термінологія.

Український тлумачний словник надає їй наступне визначення: «Термінологія, і, жін. Сукупність термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва або всіх термінів даної мови» [27].

Марі-Клод Л'Ом зазначає, що термінологія «вивчає терміни, які можуть бути визначеними як лінгвістичні вирази, що описують предмети знання у межах певної предметної галузі». Тобто:

- термінологія розглядає слова з точки зору певної галузі;
- кожна предметна галузь має власну структуру, яка має враховуватися при описанні терміна;
- дана структура складається з концепції, які визначаються відповідно до місця, які вона займає у концептуальній структурі;
- концептуальна ж структура складається з концепцій та відносин між ними. У термінології загальноприйнятими відносинами між концепціями є «систематичні відносини, які часто виражаються за допомогою виразу «– це» (напр. принтер – це пристрій) та партитивними, що виражаються за допомогою фрази «є частиною» (напр. планета є частиною Сонячної системи)» [15, р. 6].

У першу чергу слід акцентувати увагу на понятті терміна. Варто зауважити, що з латинської мови слово «terminus» перекладається як «край» та «кінець» і не має нічого спільного із поняттям терміна, який ми

розглядаємо нині [9]. У словнику української мови надані наступні визначення терміна: «Термін. 1) Слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо. 2) розм. Будь-яке слово, будь-який вислів. // Слово або вислів, що вживається в тому чи іншому середовищі, на певній території, людьми певного фаху» [27].

Виноградов В. В. у свій час зазначив, що «слово є науковим терміном лише тоді, коли воно є засобом логічного означення» [30, с. 12-13].

Флорін С. П. та Влахов С. І. у праці «Непереводимое в переводе» («Неперекладне у перекладі») наводять наступне визначення терміна: «Термін – це елемент під'язикової науки спеціальної наукової літератури, який в переважній більшості випадків виконує називну функцію; потрапляючи в текст іншого жанру, він набуває, крім того, і роль засобу для здійснення тих чи інших стилістичних завдань» [31, с.10].

У своїй статті «Необхідність використання термінологічних словників у професійному навчанні» Юр'єв Л. В. також надає дефініцію терміна, де вказує, що «термін – це слово, або усталене словосполучення що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття. Термін не називає поняття, як звичайне слово, а навпаки, поняття, приписується терміну, додається до нього».

Автор також вирізняє ряд ознак, котрі, на його думку, «найбільш повно характеризують термін як мовну одиницю, зокрема: системність, точність, тенденція до однозначності в межах своєї терміносистеми, наявність дефініції».

Серед інших ознак (або вимог) до терміна у статті зазначаються: відсутність емоційно-експресивного забарвлення, нейтральність, відсутність синонімів (адже велика кількість синонімів до терміна може викликати непорозуміння), інтернаціональний характер (знання інтернаціоналізмів полегшує спілкування з іноземними фахівцями та ознайомлення із

матеріалами, написаними іншою мовою. Проте також необхідно знати й дефініцію терміна); стислість; здатність утворювати похідні [59].

У праці «Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти» Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. визнають бурхливий розвиток науки й техніки і зазначають, що у сучасному світі є, відповідно, мова науки і техніки, яка також висуває до термінів певні вимоги. Найважливішими з них є такі: «відносна незалежність від контексту, термін повинен відповідати правилам і нормам певної мови, систематичність, точність, лаконічність, хоча дана вимога нерідко суперечить вимозі точності, тобто повноти терміна, однозначність, відсутність синонімії, яка заважає взаєморозумінню, експресивна нейтральність та милозвучність» [36].

Вищезгадані Флорін С. П. та Влахов С. І. акцентують увагу на тому, що «по-перше, термін є однозначним і позбавленим синонімів лише в ідеалі, що трапляється нечасто. По-друге, навіть за ідеальних умов говорити про повну еквівалентність при перекладі можна лише в тих випадках, коли елементи термінології знаходяться в своєму природному оточенні, тобто в науковому стилі мови». Проте не у художній літературі.

Також вони зазначають, що теза про єдине значення терміна і відсутність у нього синонімів є міфом, який легко розвіяти шляхом порівняння статей у словнику: «палець в англійській термінології називається *pin, cam, finger, cog*; *pin* у перекладі на французьку мову – *cheville, clavette, essieu, pivot, roupillon*, а перше з французьких відповідоностей перекладається на німецьку як *Pflock, Zapfen, Virbel, Bolzen, Knochel*».

Вчені також наводять приклад того, що «*спирт* може бути камфорним або «нюхальним», ліками або горілкою». А якщо згадати про такі явища, як неоднозначність самих термінів, багатозначність більшості слів будь-якої мови, а також внутрішню- і міжмовну омонімію, то стане очевидно, що перекладати терміни (особливо у художній літературі) нелегко.

Відповідно до цього, вчені роблять висновок про те, що проста заміна слова з МО до МП не завжди є повноцінним перекладом, адже не у кожній

мові є відповідний еквівалент і некоректний переклад термінів (особливо технічних) може призвести до небажаних наслідків [31].

Схожої думки і Комісаров В. Н., який також наголошує, що «Спеціальна лексика включає всілякі похідні від термінів, [...] а також цілий ряд загальнонародних слів, вживаних проте в строго певних поєднаннях і тим самим спеціалізованих. Така лексика зазвичай не фіксується в термінологічних словниках, її значення не задаються науковими визначеннями, але вона не в меншій мірі характерна для науково-технічного стилю» [41, с. 112].

Процес утворення термінів також є доволі різноманітним. Деякі терміни утворені та створюються на основі вже існуючих термінів або за допомогою їх поєднання. Даниленко В. П. розглядає найбільш поширені шляхи утворення термінів на прикладі англійської мови і вирізняє наступне: «утворення за допомогою морфологічних засобів, тобто шляхом афіксації (*analyst, maneuverability, missileer*), словоскладання (*hard-fought, nuclearpowered, warhammer*), конверсії (*tomortar, toofficer*), аббревіації (*laser, radar*)».

Також він зазначає, що «терміни часто вирізняються специфічними словотвірними афіксами (а-, ан-, анти-, гіпер-, інтер-, ре-, суб-, супер-, ультра-; -аж, -ізм, -ія, -ізація, -фікація, -іст, -тор тощо) та власне термінологічними афіксоїдами, співвідносними з основами живих знаменувальних слів» [34].

Юр'єв Л. В. поділяє терміни на «загальноновживані (ідея, гіпотеза, формула) та вузькоспеціальні, уживані в певній галузі науки (знаменник, діяльник, чисельник)». Автор також акцентує увагу на тому, що на відміну від мови, якою написані художні твори, і мови повсякденного спілкування, професійне і наукове спілкування не дозволяє багатозначності використовуваних термінів. Це є дуже важливим фактором, адже полісемія «може призвести до небажаних наслідків». Саме тому усі наукові терміни та професіоналізми використовуються у єдиному їхньому значенні [59].

У залежності від структури терміни також поділяють на наступні групи:

1. Однокомпонентні: *аванс, бюджет, сопрано, графіка, форзац.*

2. Двокомпонентні:

2.1 Іменник+іменник: *швидкість світла, частина тіла, розмір платні, висота голосу;*

2.2 Прикметник+іменник: *нотна грамота, законодавчий процес, судова справа, приватна власність.*

3. Трикомпонентні:

3.1 Прикметник+прикметник+іменник: *мінімальний прожитковий мінімум, сонорні приголосні звуки, гарантована щомісячна платня, валовий внутрішній продукт, Міжнародний валютний фонд.*

3.2 Прикметник+іменник+іменник: *твердий стан води, мінімальний розмір платні.*

3.3 Іменник+прикметник+іменник: *тривалість робочого тижня, розмір заробітної платні, відтворення грошового капіталу.*

3.4 Іменник+іменник+іменник: *малий мінорний септакорд, розширювач діапазону гучності.*

4. Багатокомпонентні терміни, що містять чотири і більше елементів: *Європейський суд з прав людини, фонд допомоги онкохворим дітям, податок на додану вартість [44].*

Гриньов-Гриневиц С. В. [32, 33] , Лейчик В. М. [43], Хаютін А. Д. [57] запропонували у своїх працях класифікацію, яка затвердила в останні десятиріччя термінології основні підкласи термінів, а саме: передтерміни, прототерміни, псевдотерміни, терміноїди, професіоналізми та професіональні жаргонізми.

Передтерміни – «спеціальні лексеми, котрі використовуються задля найменування новосформованих понять, але які на даний момент не мають ознак термінів, тобто вони часто не є нейтральними, стислими й загальноприйнятними, мають нестійку форму й тимчасовий характер».

Прототерміни – «спеціальні лексеми, які називають спеціальне уявлення у науці, а не поняття. Це пов'язано із тим, що вони з'явилися й використовувалися перед появою безпосередньо науки».

Терміноїди – «спеціальні слова, котрими називають недостатньо сформовані натуральні поняття, котрі не мають чіткого визначення. Відповідно до цього, в самих терміноїдах немає чітких дефініції та значення й незалежності у контексті».

Псевдотерміни – «спеціальні слова-найменування для гіпотетичних або хибних понять.»

Також важливою частиною є і номенклатурні поняття.

Номенклатура (з англ. nomenclature) – «сукупність спеціальних термінів-назв, які вживаються в даній науковій області, назви типових об'єктів даної науки (на відміну від термінології, що включає позначення абстрактних понять та категорій) [33]». Відповідно до цього, номенклатурні позначення – «це символічні, умовні назви словеснобуквеної чи цифрової структури, які спеціально створюються на базі термінів денотативного типу» [43]. Номенклатура сформована з іменників та словосполучень, котрі створюють систему назв з об'єктів певної науки або ж узагальнюють назви окремих об'єктів. Вона притаманна різним наукам, зокрема медицині, хімії, фізиці, економіці (термін «валюта» і номенклатурні назви «гривня», «євро», «вона»). Для географії це, наприклад, озеро Світязь та місто Львів; для ботаніки – назви видів рослин: яблуня, верба, смородина і т.д.

За допомогою аналізу Дорошенко С. М., Ісаєнко Т. К., Лисенко А. В. та Панченко В. В. дійшли до висновку про те, що у різногалузевих мікросистемах близько 40% слів мають іноземне походження, зокрема мають грецькі та латинські корені.

Запозичення із західноєвропейських мов можна узагальнити наступним чином:

- із грецької мови – медичні, природничі терміни, суспільно-політичні, хімічні назви, математичні, фізичні, астрономічні та географічні терміни,

терміни мовознавства і літературознавства і т.д., наприклад, такі слова як *демократія, система, планета, озон, політика, поетика, метастаза, полісемія, симфонія*»;

- з латинської мови – слова, також пов'язані з медициною, біологією, філософією, соціально-економічними науками, технікою, мовознавством, «наприклад: *абревіація, гербарій, еволюція, інфекція, інфінітив, оренда*»;

- з англійської прийшли «слова на позначення понять з мореплавства (*док, кок, шхуна*), спорту (*бокс, баскетбол, брейк, нокаут, старт, фристайл, фініш, футбол, нокдаун*), техніки (*автобус, тролейбус, ескаватор, комбайн, міксер, шейкер*), економіки (*менеджер, бюджет, інжиніринг*), інформаційної технології (*інтерфейс, ентер, бекспейс, ескейп, принтер, сканер, тачпад*) та бізнесу (*банкрот, бізнесмен, бюджет, консалтинг, маркетинг, чек*);

- з французької мови маємо терміни суспільно-політичного життя (*аташе, бюлетень, бюро, лейтенант, транспарант*), мистецтва (*сюжет, антракт, падеде, демі-пліс, фуєте, режисер*), військової галузі (*арсенал, авангард, гарнізон, десант, екіпаж, камуфляж, парашут,*), техніки (*шасі, реле, зонд*);

- з італійської мови прийшло в українську багато слів-термінів музичного мистецтва (*арія, аріозо, бас, дуєт, дольче, віваче, крещендо, композитор, соло, тенор, фортепіано, опера, сопрано,*) а також банківської системи та фінансів (*брутто, валюта, інкасо, нетто, фірма*);

- з німецької мови також прийшли військові терміни (*штаб, гауптвахта, солдат*), торговельні терміни і терміни виробництва й техніки (*агент, бухгалтер, вексель, маклер, поштамт, штраф*);

- з голландської мови перейняли морські терміни (*боцман, кіль, шлюпка, трап, пеленг, каюта, матрос, гавань, бакен, шкіпер*) [44, 52]».

XXI-ше століття визначається стрімким розвитком технологій. Поняття, які з'являються у сучасному світі (зокрема в науці) вимагають появи нових термінів, які б їх називали. Карбовська О. І. та Сидоренко Л. М., зазначають, що «сьогодні у розвинених мовах близько 90 відсотків нової

лексики становлять терміни в таких галузях науки, як комп'ютерна техніка, біохімія, кібернетика, мікробіологія, хімія тощо [39]».

Ще одним важливим елементом термінології є професіоналізми – «слова й мовлення звороти, характерні для мови людей певних професій». Їх вживають при позначенні певних понять та явищ лише у рамках тієї чи іншої сфери діяльності – промислу, професії, ремесла. Також зазначається, що «професіоналізми не завжди відповідають нормам літературної мови і часто виступають неофіційними синонімами до термінів». На думку автора, найбільш яскравою відмінністю особливо відрізняє терміни і професіоналізми те, що «останні не становлять цілісної системи і не мають чіткого наукового визначення».

Акцентується, зокрема, і той фактор, що у різних наукових галузях одне і те саме слово в МО може означати різні речі і це необхідно враховувати при перекладі. «Наприклад, слово *rocket* (кишеня) означає також: луза (у більярді) , гніздо (у геології), повітряна яма (в авіації – *air rocket*); зона та район [57]».

І навпаки: український іменник «сила» може бути перекладеним на англійську мову декількома способами залежно від контексту: *strength* (*strength of wind, strength of mind*), *force* (*force of the law, force of habit, tractive force*), *power* (*horse-power, carrying power*); зокрема, він може також мати іншу форму, коли йдеться про фізичні терміни: сила зчеплення – *cohesion*, сила тяжіння – *gravity*, тощо.

1.2 Способи перекладу терміна з урахуванням стилю

Лінгвісти й перекладачі з усього світу вже багато років розглядають питання якості перекладу тексту та критеріїв, за яким її можна оцінити.

Російський лінгвіст Роман Якобсон у своїй статті «Про лінгвістичні аспекти перекладу» виокремив три типи перекладу:

«1) внутрішньомовний переклад (передача вироблених знаків іншими знаками того ж мови);

2) міжмовний, або справжній переклад (передача вироблених знаків засобами іншої мови);

3) інтерсеміотичний переклад або трансмутація (передача вироблених знаків засобами невербальних знакових систем)».

На думку Якобсона, усі ці види перекладів є недосконалими, адже мають спільну проблему – окремо жоден із них не здатен забезпечити повну еквівалентність між оригінальним текстом і перекладом. Аби досягти повної еквівалентності часом слід комбінувати вищезазначені види перекладів [60].

Комісаров В. Н. у свою чергу вважає, що якість перекладу залежить саме від деталізації перекладеного тексту для її оцінки використовує наступні терміни: «адекватний переклад», «еквівалентний переклад», «точний переклад», «буквальний переклад» і «вільний (довільний) переклад».

Наразі розглянемо речення із італійським мистецьким терміном «а саргіссіо», що у перекладі на українську мову означає «за власним бажанням» або «довільно»: *Il musicista ha suonato una melodia a capriccio*. І охарактеризуємо його переклади за класифікацією Комісарова В.Н.

Адекватним перекладом науковець називає переклад, «який забезпечує прагматичні завдання перекладацького акту на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності, [...] «добрий» переклад, який виправдовує очікування і надії комунікантів або осіб, які здійснюють оцінку якості перекладу». Приклад: «Музикант зіграв мелодію *довільно*».

Еквівалентний переклад за словами Комісарова є той, що «відтворює зміст іншомовного оригіналу на одному з рівнів еквівалентності». Одразу ж вчений наголошує на тому, що «будь-який адекватний переклад повинен бути еквівалентним [...], але не всякий еквівалентний переклад визнається адекватним». Тут Комісаров також вважає за необхідне зазначити, що «еквівалентний переклад завжди повинен бути точним, а точний переклад за

визначенням лише частково еквівалентний». Приклад: «Музикант зіграв мелодію *a capriccio*».

А от буквальний переклад на думку Комісарова є «неадекватним і є допустимим лише тоді, коли перекладач має повністю відтворити в перекладі формальні особливості побудови оригінального висловлювання». Автор також зазначає, що пояснення або адекватний переклад можуть значно краще передати зміст оригіналу. Приклад: «Музикант зіграв мелодію за *власною примхою*».

Останнім і найнижчим за рівнем еквівалентності за Комісаровим В. Н. є вільний (довільний) переклад, для якого характерні «суттєві відхилення від оригіналу та втрати у передачі змісту», що фактично завжди робить його неадекватним і нееквівалентним [42, с. 233-235]. Приклад: «Музикант зіграв мелодію *абияк*».

Переклад будь-якого тексту вимагає високого рівня знання мови в усіх її аспектах – лексики, синтаксису, морфології тощо, але саме лексика, яка постійно збагачується, є викликом для перекладача. Особливою частиною лексики мови є його терміни. Фурт Д. В. у своїй статті «Способи перекладу термінів українською мовою з англійської» наводить наступні способи перекладу: пошук еквівалента (абсолютний еквівалент: *equipment* – *техніка, оснащення*), транскрипція або транслітерація («як у латинських виразах *ad hoc (ad hoc), de facto (de facto), de iure (de jure)*»), калькування (*discontinuity* – *припинення діяльності, provision* – *постачання, temporary difference* – *тимчасові різниці*), конкретизація (*quadrangle name* – *номенклатура, state plane coordinates* – *державна система координат*) [56]».

Серед поширених способів перекладу використовується і описовий, однак на думку Коваль Я. Г. і Чередниченко, О. І. при перекладі термінів він є недосконалим через можливе нечітке тлумачення змісту і через те, що стислість є однією з основних вимог до терміна, а даний спосіб її порушує [41].

Влахов С. І. та Флорін С. П. навели наступні положення про переклад термінів:

1. «Основний принцип цього перекладу – термін передається терміном;
2. [...] художній літературі терміни, [...], розпізнаються важче; а вибір прийомів їх перекладу пов'язаний з попереднім виділенням їх із загальнономовної лексики;

3. Відхилення від основного принципу перекладу допускаються [...], коли термін у даному тексті не має термінологічного значення, не несе значного семантичного навантаження і, зрозуміло, якщо він втратив зв'язок із відповідною терміно-системою;

4. При відсутності у МП терміна-еквівалента в науковому тексті його запозичують або створюють новий, або надають термінологічне значення загальнолітературній одиниці, а в художньому тексті використовують інші прийоми, намагаючись, проте, не порушувати «термінологічного звучання» тексту [...];

5. Внутрішня форма терміна, яка приймається до уваги при перекладі наукової літератури, може мати значення в художньому перекладі, але тільки в тих випадках, коли вона грає аналогічну роль в оригіналі [31]».

Мацюк З. О. і Станкевич Н. І. зауважують, що останнім часом все більше використовуються терміни-інтернаціоналізми, наприклад *аваль*, *вальвація*, *ретроцесія*, та інші. Дані терміни систематизувати можна за допомогою інтернаціональних терміноелементів – суфіксів, які розподіляють усі терміни на семантичні групи, наприклад: суфікс –ер, що означають рід діяльності: *менеджер*, *маклер*, *копірайтер*, *дилер*, *режисер*, *брокер*, *партнер*, *мерчендайзер*»; суфікси -инг/-інг, -ація/-яція, що означають процес: «*клінінг*, *інжиніринг*, *чекінг*, *еволюція*, *демонстрація*, *інфляція* тощо. Зустрічаються зокрема поєднання українського слова й іноземного: *маса прибутку*, *ощадний банк*, і т.д.. Багато запозичених термінів, використаних у економічній та, зокрема, банківській сферах, є невідмінюваними наприклад: «*банко*, *ембарго*, *нетто*, *брutto*, *інкасо*, та ін. Вчені акцентують увагу на

необхідності правильного узгодження з цими словами означення та дієслова-присудки, наприклад: *документальне інкасо, дебетове сальдо* тощо.

На їхню думку, «дотримання орфографічних і морфологічних норм також зумовлені точністю терміна» і що слід звертати особливу увагу на написання таких слів, як *агентство, дивіденд, ноухау, рантьє, субсидія* та ін.; ставити правильну відмінкову форму (Р. в. одн.) у таких словах, як: *акредитив-акредитиву, бюджет-бюджету, діговор-договору, вексель-векселя, відсоток-вдсотка*; (Р. в. множ.) *аліменти-аліментів, бандероль-бандеролей, євро-євро, фунт-фунтів* та ін [49].

Іншомовні терміни вживаються практично в усіх стилях мови – і в розмовному, і в публіцистичному, і в офіційно-діловому, і, звичайно ж, у художньому. Проте більшою мірою вони є найбільш притаманними саме науковому стилю. О. І. Карбовська та Л. М. Сидоренко акцентують увагу на тому, що «у текстах, написаних у науковому стилі, призначених для фахівців певної галузі, терміни не пояснюються, тому таким важливим стає засвоєння терміносистеми фаху вже з першого курсу навчання [39]».

У спеціальному, науковому тексті може спостерігатися незалежність використаних термінів від контексту, чого не можна уявити у художніх. Особливу увагу слід приділяти при перекладі науково-технічних текстів, якщо за змістом вони належать до дотичних, проте все ж таки різних галузей. Карабан В. І. наголошує на можливості перекладацької помилки у подібних випадках у своїй праці «Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми». Там він зазначає, що «термін «leader», який у повсякденному спілкуванні, а також у політології означає «лідер, провідник керівник», у різноманітних галузях має інші значення. Зокрема: поліграфія – «пунктир», фізика – «іскровий або грозовий розряд», кінематограф – «зарядка ділянки кіноплівки», слюсарна справа – «ходовий гвинт», кібернетика – «початок масиву», гірнична справа – «направляюча стріла

копра», слюсарна справа – «ходовий гвинт», геодезія – «передній мерщак» тощо [38].

Влахов С. І. та Флорін С. П. наводять приклади користування медичними термінами у наукових та художніх текстах. Вони зазначають, що у науковій медичній літературі практично немає термінів, позбавлених точного змісту: «натуральну віспу називають *варіоліт*, а вітряну віспу – *варіцелою*. А от письменники часто користуються свого роду синонімами до медичних термінів (навіть якщо вони не дуже точні) саме у художніх творах «із метою підкреслити особливості мовлення персонажів і зробити образи більш яскравими». Автори також акцентують увагу на труднощах, із якими може зіштовхнутися перекладач, якщо з'явиться необхідність передати ці нюанси, особливо у тому випадку, коли у МП немає відповідного еквівалента: «англійське слово *рох* або французьке *verole* – є грубою назвою «сифілісу», якої в інших мовах може не бути [31, с. 38]».

Нами вже розглядалися особливості перекладу термінів у наукових працях, і наразі варто зосередитися на перекладі публіцистики, статей у газетах та онлайн-ЗМІ, які стрімко розвиваються та змінюються.

Публіцистичний стиль – це різновид літературної мови, який використовується у засобах масової інформації (газетах, журналах, часописах тощо).

Пилипенко І. О. зазначає, що на сьогоднішній день для мови ЗМІ характерним є наступне: «1) виникаючи види нових інформаційних джерел (в інтернеті), в яких використовується зовсім інша мова; 2) загальне спрощення мови ЗМІ; 3) введення «американізмів»; 4) виникнення нових мовних норм, властиві окремим соціальним групам, які впливають на розвиток мови публіцистики».

Безпосередньо у соціальних мережах є можливість автоматичного перекладу статті чи повідомлення за допомогою машинного перекладу, проте цей переклад може бути неадекватним. Серед основних вимог до перекладу публіцистичного матеріалу вирізняють: «1) перекладачі газет перекладають

для масової аудиторії. Отже, мова повинна бути простою і зрозумілою; 2) перекладачі газет повинні враховувати географічні, часові і культурні особливості країни іноземних мов [53]» .

Мацько Л. І. пише тексти ЗМІ як прості і доступні, але водночас пристрасні і емоційні. Інформація у ЗМІ викладається чітко, використовуються риторичні запитання, фразеологізми, каламбури та інші засоби, що допомагають журналісту вплинути на аудиторію. Завдяки цьому стилю стають можливими обговорення та оцінка останніх подій у країні та світі, формування думки громади (пропаганда) [50].

Микоян А. С. акцентує увагу на тому, що публіцистичний стиль, який містить як фрази-кліше, так і різноманітні засоби виразності не є найлегшим для передачі конотації. А отже, перекладач має віртуозно володіти обома робочими мовами та бути дуже ерудованим. Це особливо помітно, коли у тексті використовуються ідіоматичні вирази та приклади зі світової літератури, як, наприклад, у заголовку «Much ado about nothing», що є посиланням на комедію В. Шекспіра, перекладену як «Багато галасу з нічого» [51]. Те саме стосується і прізвиськ, даних політикам («The iron Lady» – Маргарет Тетчер, «il Cavaliere» – Сільвіо Берлусконі). Проте особливо складними для перекладу вважаються анекдоти та каламбури. «Più libri – più liberi» – писали незалежні видавництва; «Il nostro lavoro dà sempre buoni frutti» – такою була реклама продавців фруктів та овочей і т.д. [21].

Джозеп Марко у своїй статті «Translating style and styles of translating: Henry James and Edgar Allan Poe in Catalan» пропонує перелік чинників, що складають основу концепції стилю, котрі можна узагальнити наступним чином: «а) стиль – це спосіб використання мови; тому він полягає у виборі, зробленому з лексичного запасу мови; б) стиль визначається з точки зору використання мови (наприклад, який обирає певний автор, у певному жанрі чи в певному тексті); в) літературна стилістика, як правило, займається поясненням зв'язку між стилем та літературою або естетичною функцією; г) стилістичний вибір обмежується тими аспектами мовного вибору, які

поєднують альтернативні способи опису одного й того ж самого предмета [17]».

У статті «Style and Stylistic Accommodation in Translation» Аївей Сі наголошує на тому, що поняття «стиль» відрізняється від змісту написаного і більше означає форму або формат. Тобто, «стиль означає «як», тоді як зміст посилається на «що».

На її думку, у літературі стиль – «це вибір письменником слів і фраз, а також те, як романіст розміщує ці слова та фрази у реченнях та абзацах». Тобто, саме за допомогою власного стилю автор робить текст таким, яким його сприйматиме читач. Тексти, навіть написані на одну тему, але різними стилями (у одного письменника найчастіше зустрічаються прості слова та прості речення, а у іншого текст слог вирізняється багатим словниковим запасом і складними реченнями), відповідно, і сприйматимуться читачем по-різному [21].

Ніда Е. А. визначає переклад як те, що «полягає у відтворенні на МП найближчого природного еквівалента повідомлення мови оригіналу, по-перше за значенням, а по-друге за стилем [20]».

Слід, зокрема, звертати увагу на жанр, у якому написано твір.

Академічний тлумачний словник української мови визначає жанр як «вид творів у галузі якого-небудь мистецтва, який характеризується певними сюжетними та стилістичними ознаками» і як «спосіб що-небудь робити; сукупність прийомів; стиль, манера [27]». З даного визначення ми можемо зробити висновок, що жанр і стиль міцно пов'язані між собою. При перекладі не варто забувати і про епоху, у якій твір було написано і перекладати текст таким чином, аби стиль перекладу відповідав стилю мови, притаманної тій епосі.

1. 3 Місце та роль мистецького терміна в італійському середовищі та у світовій парадигмі

Мистецтво у всіх його творчих дисциплінах, таких як образотворчі види мистецтва (архітектура, малюнок, живопис, скульптура), літературне мистецтво, виконавче мистецтво (музика, танці) та інші, завжди вважалося універсальною мовою, яку кожен може зрозуміти в усьому світі. Проте цього не можна сказати про його термінологію. Це пов'язано з тим, що протягом історії мистецтва різні країни вважалися центром певного напрямку або стилю, а відомі представники мистецтв – передовими митцями [10]. Відповідно до цього, більшість мистецьких термінів мають різне походження, і найчастіше саме італійське, німецьке, французьке та англійське.

Італія була культурним центром Європи протягом XVI-XVII століть, а відомі італійські митці зробили величезний внесок у розвиток світового мистецтва. Є музичні терміни, написані німецькою та французькою мовами, але найбільшою мірою мовою музики є саме італійська [11]. Разом із цим з'явилася необхідність розуміння вживаних італійських термінів, таких як *allegro* (весело), *vivace* (стрімко), *affresco* (по сирому) і т.д.

Певні слова, а у даному випадку саме мистецькі терміни, мають принаймні два визначення: одне з них – це безпосередньо термін, а інше – їхнє пряме значення. Наразі пропонуємо приклади перекладу музичних термінів з італійської мови на українську. Порівняємо: «*Inizio la melodia con pianissimo e vado in crescendo ...* – Починаю грати мелодію з *pianissimo* і потім переходжу у *крецендо...*» з «*Mi dovrò abituare al pensiero che siete crescendo.* – Я повинен звикнути до тієї думки, що ви *дорослішаєте*» і «*Andremmo pianissimo e prenderemmo le strade secondarie.* – Ми підемо *дуже повільно* й бічними дорогами.

Те саме ми можемо побачити з художніми термінами, пов'язаними з процесом і техніками живопису, такими як *impasto*, *sfumato*, *tondo*, (імпасто,

сфумато, тондо відповідно) та інші: Progettato [...] per creare superfici fatti da *impasto* con le proprietà dei autentici pigmenti. – Розроблений ... для створення нерівних поверхонь *impasto* із властивостями оригінальних пігментів.

Як бачимо, коли йдеться про терміни, зазвичай вони не перекладаються. Але іноді дається і пояснення: Il *chiaroscuro* vuol dire è l'insieme di una modulazione di toni chiari e scuri che danno vita alla tridimensionalità. – *Світлотінь*, тобто поєднання світлих і темних тонів, створює трьохмірність зображення.

Також слід згадати італійські іменники, створені на основі прізвища художника, що означає напрям у мистецтві, натхненний використовуваною технікою, як Караваджізм (від прізвища Караваджо) та Бернінізм (від прізвища відомого італійського скульптора Лоренцо Берніні) . Наприклад: il fenomeno del *caravaggismo* era unico. – Феномен Караваджо (або Караваджизму) був унікальним.

Опера, написана італійською мовою, домінувала у формі в XVII-XVIII століттях, і завдяки милозвучності італійської мови багато опер Моцарта і Генделя були поставлені на італійські лібрето. Більше того, протягом багатьох років італійські опери вважаються каноном західної музики та прикладом для письменників та співаків, тим часом такі композитори, як Джоакіно Россіні, Джузеппе Верді та Джакомо Пуччіні, досі відомі у всьому світі [6] .

Італійські архітектори також суттєво вплинули на розвиток європейського містобудування не лише своїми проєктами, а й творами, написаними на дану тематику. Наприклад, трактати відомого італійського архітектора Себастьяно Серліо (1475-1554 pp.) *I sette libri dell'architettura* («Сім книг про архітектуру») та *Tutte l'opere d'architettura et prospetiva* («Усі праці про архітектуру і перспективу» видавалися між 1537 і 1547 pp. і пізніше були перекладені на декілька мов [24].

Інший італійський архітектор Джакомо да Віньола (1507-1573 pp.) створив ілюстрації до трактата давньоримського архітектора Марка Вітрувія

Полліоне. Книга була видана у 1562 році і саме по ній західноєвропейські архітектори ще декілька століть вивчали архітектуру італійського Відродження.

Багато мистецьких термінів зустрічається у інших європейських мовах: термін теракота (обпалена глина), вживаний як «*terra cotta*», у німецькій мові став «*die Terrakotta*», слово *affresco* (фреска) у англійській мові став «*fresco*», у німецькій «*das Fresko*» (середній рід), у французькій «*la fresque*» (жіночий рід). Термін «*la grottesca*» (гротеск; гротесковий живопис), перейшов до англійської мови як «*grotesque*», в німецьку як «*Groteske*», у французьку мову як «*grotesques*» і лише у множині. В українській мові також є слова «фреска», «теракота» і «гротеск» відповідно [7].

Мікеле Маньятті демонструє результати досліджень, згідно з якими культурний фактор зазвичай дуже сильно спонукає до вивчення італійської мови саме тоді, коли італійська мова вивчається для себе особисто, а не задля безпосереднього практичного використання, як наприклад, вивчають італійську мігранти. Особливо це стосується тих, хто вивчає італійську «через сильне бажання, викликане італійською мовою, котра вважається гармонійною, мелодійною і, перш за все, пов'язаною з багатою та престижною спадщиною на художньому та культурному рівні [16]». Результати опитування «*Italiano 2010*», проведене в основних навчальних закладах з поширення італійської мови та культури за кордоном, демонструють, що «основною мотивацією (56% опитаних) для вивчення італійської мови, є бажання вивчити «мову культури». Насправді, можна стверджувати, що в рамках цього фактора майже всі відповіді є рівнозначними – неважливо, говоримо ми про туризм чи любов до італійського мистецтва та культури [8].

Школа вивчення італійської мови *Torre di Babele* також провела опитування, метою якого було визначити основну мотивацію учнів вивчати італійську. Результати були наступними: «тому що італійська мова – це наймузичніша мова у світі (95); це мова країни із найбільшою мистецькою та

культурною спадщиною (102); країни, куди я вже їздив чи хотів би поїхати на відпочинок та поспілкуватися з місцевими жителями (97); насолодитися добрим вином та смачною їжею (88). Серед проявів культури завжди були дуже привабливими італійська опера, мода та дизайн (55) [18]».

Таким чином ми можемо зробити висновок, про те, згідно з цими дослідженнями що основною причиною (абсолютна більшість: 56% у першому і 102 відповіді у другому) для вивчення італійської мови є можливість наблизитися до багатой мистецької та культурної спадщини Італії.

У рейтингу, складеному Ethnologue та опублікованим у Sil International (Літній інститут мовознавства, Даллас, штат Техас), демонструються наступні дані про поширення італійської мови у світі: у 2016-17 навчальному році «італійська стала четвертою найбільш вивченою іноземною мовою у світі, після англійської, іспанської та китайської. За нею йде французька. Якщо говорити про найбільш поширену мову, то італійська знаходиться на 21-му місці, а перед нею йдуть англійська, китайська, хінді-урду, іспанська, арабська, французька, малайська, російська, бенгальська, португальська тощо» [13].

Данте Аліг'єрі описав мелодійність італійської мови у своїй «Божественній комедії» словами «... весь край багатий, / Де наше «si» так солодко бринить! [28, с. 173]».

Зазначається також захоплення Італією таких великих європейських як, наприклад, Й. В. фон Гете та Стендаль. Останній, зокрема, бував і жив у Італії і написав «Історію італійського живопису» (1817). На початку ХХ століття Томас Манн у «Сповіді афериста Фелікса Круля» каже: «Я просто закоханий у цю чудову, найкрасивішу у світі мову. Досить лише розтулити відкрити рота, й він мимоволі стає джерелом гармонії небесних звуків. Так, дорогий синьоре, я не маю сумніву у тому, що ангели на небі говорять італійською [48]».

Тобто ми можемо дійти до висновку про те, що любов до італійської мови і культури також має багату історію і про те, що її красу і раніше возвеличували відомі особистості.

У даній статті також робиться акцент на тому, що «ті, хто починають вивчати італійську, часто керуються туристичними мотивами – кліматом, світлом, сонцем, кухнею, пейзажами, – а також, перш за все, мистецькими: культурною спадщиною. Мистецтво приваблює студентів, інтелектуалів, науковців, але також простих людей, які відвідують музеї, історичні міста, невеликі села, церкви, старі будівлі [12]» .

Поряд з музичністю мови ми також знаходимо паралельну історію взаємовідносин між італійською мовою та музикою. Про те, що італійська мова є міжнародною мовою музики, серед інших говорили Мікеле А. Кортелаццо та Джанфранко Фолена, визначаючи походження цієї ролі у вісімнадцятому столітті. Вони зауважують, що велика частина «міжнародної музичної термінології заснована на італійській мові [...]; у вісімнадцятому столітті співати оперу майже виключно означало співати італійською мовою по всій Європі (ексклюзив, який ослабшав у ХІХ ст. і зник у ХХ-му ст.); вміти співати оперу – є однією з найсильніших мотивацій, яка штовхає жителів далеких країн (наприклад, Китаю чи Індії) вивчати нашу мову [3]».

Після вісімнадцятого століття минуло принаймні триста років, і ми вже не маємо тієї «ексклюзивності», проте хвиля популярності італійської музики ще не ослабла.

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати про те, що величезна кількість музичних італійських термінів була поширена у інших мовах саме за роки розквіту італійської музики та мелодрами.

Престиж італійської музики, а особливо мелодрами, створив умови для того, щоб багато слів латинського походження передавалися через італійську мову, і тому їх слід повністю розглядати як італіянізми. Але це явище може відрізнитися у різних мовах: наприклад, голландська, на яку в своїй історії

впливали більше німецька та англійська, ніж італійська, запозичила багато музичних італіанізмів з цих двох мов.

Інструментальна музика для струнних інструментів, створена для виконання сонат і концертів, поширювалася починаючи з другої половини XVII-го століття разом із назвами таких клавішних, струнних і духових інструментів, як: *cello* – віолончель, *sembalo* – цимбал, *clavicello* – клависин, *flauto* – флейта, *pianoforte* – фортепіано, *violino* – скрипка. У Європі дізналися і спочатку про невеликі форми італійської пісні, наприклад, *canzone*, *madrigale*, *strambotto*; а вже з кінця XVII-го століття разом з італійською оперою, яка домінувала на європейській сцені поширилися наступні італійські терміни: *alto*, *aria*, *baritono*, *basso*, *bel canto*, *contralto*, *libretto*, *recitativo*, *soprano*, *tenore*, *trillo*.

Водночас значного розвитку досягла і музична теорія, особливо стосовно таких жанрів, форм і композицій як: *дует*, *квартет*, *квінтет*, *концерт*, *романс*, *симфонія*, *скерцо*, *соната*. Відповідно, удосконалювалася і мова партитури, яка «сама по собі фактично є кодом, однак кодом, лише відносно незалежним і навряд чи відокремленим від більш широкого сектору музичної термінології». Активно використовувалися терміни *adagio*, *allegro*, *minore*, *rondo*, *crescendo*, *presto*, *vivace*, створені, для описання темпа у композиції [2].

Варто також зазначити, що музичні італійські терміни поширювались насамперед у європейських країнах і, більше того, неодноразово: на це суттєво впливали історичні події у певній країні, темпу та форми італійського культурного та музичного впливу.

Мистецька термінологія суттєво вплинула не лише на іноземні мови, а й на саму італійську. Маргарет Форре Найдоччі наводить приклади італійських фразеологізмів та ідіом, що містять музичні терміни. Викладені нижче вирази вона класифікує на три групи згідно з лексичними елементами, присутніми у фразеологізмі та ідіомі:

У першій групі знаходяться вирази, що містять безпосередньо музичну композицію або її елемент, тобто:

- мистецтво організації звуків на загальному рівні: *musica*;
- звук та його характеристика: *registro, suono, tono, unisono*;
- знаки та символи нотної азбуки: *solfa, la, chiave; battuta, nota*;
- технічні засоби для відтворення музики або нот: *disco, sordina; diapasono*;
- різноманітні музичні жанри: *concerto, melodramma, canzone, sintonia*;
- частини композиції: *ritornello, rondo, preludio*;
- компоненти церковної літургії: *gloria, litania, messa, vespro*;
- техніки музичного виконання: *bordone, contrappunto*.

Наприклад авторка демонструє наступні фразеологізми та ідіоми: «*fare coro a qualcuno, tutti in coro, essere in sintonia, stare/rimanere/restare in tono, trovare il tono giusto*».

До другої групи належать вирази, що містять назви музичних інструментів або їх елементи. Наразі можемо розділити самі інструменти на наступні групи: струнні інструменти (*cassa di risonanza, corda, sordina, violino*), дерев'яні духові інструменти (*piffero*) мідні духові інструменти (*corno, tromba, trombone*), ударні (*campana, cimbali, tamburo*) та клавішні (*pianoforte, organo*).

Наприклад, «*essere il primo violino, vibrare come una corda di violino, essere teso come una corda di violino, essere un vecchio trombone*».

До третьої групи належать ідіоми та фразеологізми, елементом яких є виконавець музичного твору або сам акт його виконання: *cantare, coro, orchestra, pianista, primadonna, suonare*.

Наприклад, «*cambiare i suonatori ma non la musica, essere come cantare ai sordi, dirigere l'orchestra* [19]».

Дослідження, проведене Лукою Серіанні, Люсілою Піццолі та Леонардо Россі, продемонструвало, що за кордоном люди вживають понад

двадцять тисяч італійських слів у різних сферах життя: від ігор до науки, від кулінарії до музики.

Автори згадують Золотий вік італійського кіно, «коли був створений фільм «Dolce Vita», чия назва існувала у 16-ти мовах, а акторів переслідували папарацці (23 мови)».

Також вони зазначають, що «у грі в шахи є фіанкетто (fianchetto) та гамбіти (gambetto), і за кордоном також говорять про такі ігри як бінго, лото, морру та лотерею. Приїхавши до Індонезії, Таїланду чи Лаосу, можна побачити у меню тірамісу (23 мови), спагетті (54 мови), піцу (50 мов) та равіолі, котрі також є дуже популярними (36 мов) [14]».

Маємо зазначити, що в Україні дані страви італійської кухні також є дуже популярними.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що завдяки ролі Італії як культурного центру Європи у XVI-XVII-му столітті, у Європі знайшла поширення велика кількість італійських мистецьких термінів, зокрема термінів музичного й образотворчого мистецтва, а також архітектури. Зокрема, саме культурна спадщина Італії приваблює людей з усього світу і часто є вирішальним фактором, який спонукає вивчати мову цієї країни.

РОЗДІЛ 2. УТВОРЕННЯ, КОНТЕКСТНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ПЕРЕКЛАД ІТАЛІЙСЬКИХ МИСТЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ

2.1. Особливості утворення та вживання італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò»

Епоха Відродження, мистецтву якого, зокрема, присвячений підручник Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò», почалася у кінці XV-го століття після завершення епохи Середньовіччя. Катерина Волпі зазначає, що Відродження – це, по-перше, «дивовижна подія, ще одне народження після смерті» і, по-друге, «раніше небачене у Італії відродження мистецтв», чому сприяла діяльність таких італійських митців, як Мікеланджело Буонаротті, Філіппо Брунеллескі, Леонардо да Вінчі, Рафаель Санті, та ін. Народившись у Італії, Відродження поширилося майже по всій Західній Європі [26] .

Варто зауважити, що після «темних віків» Середньовіччя відроджувалося безпосередньо класичне мистецтво – мистецтво Стародавньої Греції та Римської імперії, а також Візантії. За основу власних робіт архітектори, письменники, скульптори та художники XVI-XVII-го століть брали зразки давньогрецьких і давньоримських творів і, відповідно до цього, більшість мистецької термінології даного періоду має грецьке або латинське походження [27, Р. 177].

Розглянемо приклади з підручника Карло Бертеллі. Грецьке походження мають такі слова, як *abaco* (гр. *abakos*), *acroterio* (гр. *akroterion*), *acropolis* (гр. *akropolis*), *litostroto* (гр. *lithostrotos*) *martyrio* (гр. *martyrion*), *metopa* (гр. *metope*), *necropoli* (гр. *nekropolis*), *ninfeo* (гр. *nymphaion*), *piramide* (гр. *pyramis*), *porfido* (гр. *porfyreos*), *stereobate* (гр. *stereobates*) та ін.

Відповідно, латинське походження мають назви понять, характерних для культури Стародавнього Риму, наприклад: *foro* (лат. *forum*), *intercolumnio*

(лат. *inter columnium*), *manoscritto* (лат. *manu scriptus*), *monoptero* (лат. *monopterus*), *peduccio* (лат. *pedem*), *planimetria* (лат. *planus* і *metria*), *portico* (лат. *porticos*), *reliquiario* (лат. *reliquarium*), *tempio* (лат. *templum*), *tribuna* (лат. *tribunal*) тощо.

Можна також простежити фонетичні трансформації, що відбулися у словах грецького походження у латинській та італійській мовах: іт. *peristilio* – лат. *peristylum* – гр. *perystylos*, іт. *salterio* – лат. *psalterium* – гр. *psalterion*, іт. *sarcofago* – лат. *sarcofagus* – гр. *sarco-phagus*, іт. *timpano* – лат. *tympanum* – гр. *tympanon* та ін [1].

Таким чином, у вищезазначених прикладах спостерігаємо наступні явища: зміну закінчення у слові (*peristilio* – *peristylum* – *perystylos*), поєднання слів (*manoscritto* – *manu scriptus*, *planimetria* – *planus* і *metria*), зміна написання слова згідно з правилами правопису (*acropoli* – *akropolis*, *litostroto* – *litothrothos*) [4] .

Важливо зауважити, що якщо у латинській мові було три роди слів (*masculinum* – чоловічий, *femininum* – жіночий і *neutrum* – середній), то у італійській їх усього два (*maschile* – чоловічий та *femminile* – жіночий) і, слова грецького та латинського походження, відповідно, мають або чоловічий (*abbozzo*, *acroterio*, *duomo*, *echino*, *frontone*, *ritratto*, *zoccolo*) , або жіночий рід (*abbazia*, *acropoli*, *balaustra*, *cappella*, *facciata*, *nervatura*, *piramide*). У множині більшість слів змінюють закінчення відповідно до правил італійської мови, проте деякі слова із суто грецькими закінченнями залишаються незмінними (*acropoli*, *necropoli*).

Розглянемо і переклад термінів із італійської мови на українську. Більшою мірою при перекладі термінів іноземного походження використовувалася транслітерація (*acquarello* – *акварель*, *triconco* – *триконк*, *sacramentario* – *сакраментарій*), проте за наявності використовувався і еквівалент: (*sacrestia* – *ризниця*, *ritratto* – *портрет*) тощо.

2.2. Переклад італійської мистецької термінології на матеріалі підручника Карло Бертеллі «La Storia dell'Arte Vol.2 dal Rinascimento al Rococò»

Італійсько-український словник мистецьких термінів

А

АВАСО – АБАКА. Верхня плита капітелі колони, яка сприймає навантаження від архітрава антаблемента (балкового перекриття); в доричному ордері має в плані квадратну форму; в коринфському і композитному ордері – ускладнену: квадрат з увігнутими сторонами і зрізаними кутами; в іонічному ордері складається з двох частин: профільованої плити і гладенької плити з волютами [40, С. 44]. «...tipico dell'architettura romana, fonde l'abaco del capitello corinzio con l'echino a ovoli del capitello ionico [1, P. 508]».

АВБАЗІА – АБАТСТВО. Католицький монастир з належними йому володіннями [27]. «...un tempo scomparto centrale di un tritico destinato all'**abbazia** camaldolese di Sansepolcro (ora duomo della città) inserito in una cornice gotica...[1, P. 129]».

АВБОЗЗО – НАРИС. Те, що написане, намічене, складене і т. ін. попередньо, в загальних рисах; проєкт [27]. «...in cui l'artista lascerà deliberatamente alcune parti allo stato di **abbozzo** accanto ad altre più finite...[1, P. 236]».

АВСАЙД – АПСИДА, рідше абса́йда, и, жін., архт. Півкруглий (іноді багатокутний) виступ у стіні античної або церковної будівлі.

АВСАЙД ТРИКОНКА – триконк, будівля із трьома абсидами [27]. «In origine in luogo dell'attuale presbiterio rettangolare vi era una terza **abside** centrale poi abbattuta [1, P. 128]».

АКАНТО – АКАНТ, АКАНФ. 1) Південна трав'яниста, рідше кущова рослина з великими зубчастими листками; вирощується як декоративна.

Акант (аканф) – рослина, лист якої став зразком для ліпного архітектурного орнаменту. 2) Скульптурна прикраса капітелей, карнизів, ваз і т. ін., що має форму листків цієї рослини [27]. «...sugli stipiti ornati con figure di angeli e personaggi mitologici – Ercole, Apollo – avvolti tra girali di acanto... [1, P. 59]».

«**A CAPRICCIO**» – ДОВІЛЬНО, присл. від довільний [27]. «Accostamenti «**a capriccio**» di monumenti antichi nelle vedute urbane di Pannini [1, P. 501]».

ACQUARELLO – АКВАРЕЛЬ. 1) тільки одн. Клейові фарби, що розводяться водою. // Живопис такими фарбами. 2) Картина, малюнок, виконані такими фарбами» [27]. «Il termine indica anche un dipinto di piccolo formato, generalmente ad **acquarello**, su avorio, pergamena, carta, rame o altro [1, P. 510]».

ACROPOLI – АКРОПОЛЬ. 1) Розташоване на підвищенні укріплене ядро стародавнього селища. 2) Фортеця еллінського поселення крито-мікенських часів, згодом укріплена частина давньогрецького міста, зазвичай розміщенана узвишші, з 8 ст. до н.е. – релігійний культурно-громадський центр [40, С. 26]. «... il Cavaliere Rampin, risalente al periodo greco arcaico e proveniente dall'**acropoli** di Atene... [1, P. 98]».

ACROTHERIO – АКРОТЕРІЙ. Скульптурна прикраса (статуя, пальмета, грифон тощо), розміщена над кутами фронтона споруди, в якій застосований класичний архітектурний ордер» [40, С. 50]. «**Acroterio** è un elemento decorativo in terracotta o marmo, collocato ai vertici del frontone nei templi greci, etruschi e romani, con figurazioni apotropaiche (che allontanano il male) [1, P. 507]».

ADITO – ВХІД, входу, чол. до чого, у що, на що. Отвір або місце для проходу в середину приміщення і т. ін [27]. «Considerata l'eccezionalità del luogo fu autorizzata una sepoltura «breve et onestissima per non occupare l'**adito** della chiesa [1, P. 82]».

AFFRESCO – ФРЕСКА. 1) Картина, написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) по свіжій вогкій штукатурці. 2) Живопис фарбами (водяними або на вапняному молоці) по свіжій вогкій штукатурці [27].

«L'intero **affresco** è disseminato di figure, allegorie e spunti paesaggistici che si stagliano contro infinite prospettive di cielo ... [1, P. 486]».

AGEMINA –ЗОЛОТА НАСІЧКА. 1) тільки насічка. Дія за значенням насікати, насікти. 2) Зарубка, нарізка на чому-небудь. 3) Висічений на металі, камені і т. ін. та оздоблений іншим металом рисунок для прикраси [27]. «Quando questa lavorazione è molto leggera, l'**agemina** prende il nome di damaschinatura (da Damasco, ove la tecnica fu molto fiorente ... [1, P. 507]».

ALTARE – ВІВТАР. 1) У давніх народів – місце для жертвоприношень; жертовник. 2) Відокремлене іконостасом підвищення в церкві, де розташований престол [27]. «Il frutto più celebre di questa collaborazione fu la risistemazione del presbiterio del Duomo di Milano, che quasi ostenta l'**altare** maggiore con il tabernacolo dell'eucaristia [1, P. 373]».

ALTORILLIEVO – ГОРЕЛЬЄФ. Скульптурний твір, в якому зображення виступає над площиною фону більше ніж на половину свого об'єму [27]. «...in tre sezioni verticali, scandite da cariatidi, che includono nella fascia centrale lo stemma borbonico e nelle laterali due tondi in altorilievo [1, P. 474]».

AMBONE – АМВОН. Підвищення в церкві перед так званими царськими вратами, з якого виголошуються проповіді [27]. «È posto più in alto di un **ambone** e può essere di marmo, legno o pietra [1, P. 511]».

AMBULACRO – АМБУЛАКР. 1) Крита галерея для прогулянок. 2) Галерея на хорах у церкві [54]. «...fasci di luce provenienti da un'apertura praticata nella volta gotica dell'**ambulacro**, che producono un'illuminazione ... [1, P. 444]».

AMPOLLA – ПОСУДИНА. Виріб з глини, скла, металу тощо, який використовують для приготування або подавання їжі, напоїв і т. ін., а також для зберігання харчових продуктів [27]. «Ampolla [è un'] anfora minuta di ceramica, vetro o altromateriale in uso presso i greci e i romani [1, P. 507]».

ANCONA – ВІВТАРНА КАРТИНА. Художній твір, який встановлюється в вівтарях християнських, переважно католицьких храмів. «... la cordata di artisti che lavorarono alla gigantesca ancona delle reliquie per la cappella del castello di Pavia... [1, P. 142]».

ANFITEATRO – АМФІТЕАТР. У давній Греції і Римі – відкрита кругла або півкругла споруда для видовищ з ареною посередині, навколо якої уступами розташовані місця для глядачів [27]. «È infatti l’anfiteatro romano la fonte per gli ordini sovrapposti, dal meno ornato (dorico) in basso al più esile e decorato per l’ordine... [1, P. 73]».

ANFORA – АМФОРА. Велика посудина (для вина, олії та ін.) яйцеподібної форми з двома вертикальними ручками, широко вживана в античному світі і Київській Русі [27]. «...i volatili che affollano il dipinto e l’anfora in primo piano sul tavolo... [1, P. 434]».

ANSA – РУЧКА. Частина предмета, за яку його держать або беруть рукою [27]. «**Ansa**, manico ricurvo posto ai lati dei vasi [1, P. 507]».

ANTA – АНТ, анти. Сильно виступаючий торець поздовжньої стіни грецького будинку чи храму. У Стародавній Греції А. мав капітель і базу іншої форми, ніж колони між торцями [40, С. 31]. «Tempio greco che presenta sulla facciata due colonne centrali e due pilastri angolari o **ante**, situati alle due estremità del muro [1, P. 507]».

ANTEFISSA – АНТЕФІКС. Вертикально поставлена над карнизом лобова черепиця з порізками, що розташовувалась над звисом покрівлі і прикривала в античній споруді шов між сусідніми черепицями. Виконувалася з каменю або кераміки у вигляді пальмет, щита з маскаронном або прикрашалася орнаментальними мотивами. Утворювала жолоб з отворами для відведення дощової води. Стоки зазвичай оформлювались у вигляді лев’ячих голів чи розеток [40, С. 50]. «**Antefissa** è un’elemento ornamentale in terracotta o pietra situato all’estremità delle tegole a canale... [1, P. 507]».

ANTIS, IN – ХРАМ В АНТАХ, антовий храм (гр. in antis). Найпростіший тип храму, побудова ний за типом мегарона, мав замкнуте приміщення-святилище – наос (гр. naos, лат. cella – кімнатка) і портик-предсень (гр. pronaos) – пронаос з двома колонами між виступаючими торцями стін – антами [40, С. 31]. «**Antis, in**, tempio greco che presenta sulla facciata due colonne centrali e due pilastri angolari... [1, P. 507]».

ARA – ВІВТАР, ЖЕРТОВНИК [27]. «**Ara**, presso i romani antichi, l'altare di pietra, metallo o terra dove si svolgevano i sacrifici agli dèi [1, P. 507]».

ARAZZO – ГОБЕЛЕН. Килим з художньо витканою картиною, зображенням. // Декоративна тканина [27]. «...che comprendeva non solo una biblioteca, ma anche medaglie, monete, gemme antiche e rarità (dall'**arazzo** fiammingo alle armi) [1, P. 55]».

ARCA – САРКОФАГ. Оздоблена труна (звичайно кам'яна), невелика гробниця, а також кам'яний надгробок у вигляді труни (перев. у давніх народів) [27]. «...perché a lui si deve il completamento dell'arca marmorea che conserva il corpo di san Domenico... [1, P. 118]».

ARCATA – АРКАДА. Ряд арок, що спираються на стовпи або колони; галерея з арок [27]. «A ogni **arcata** corrisponde al livello superiore una finestra sormontata da un timpano, ispirata a quelle del Battistero di Firenze... [1, P. 13]».

ARCHITRAVE – АРХИТРАВ, архт. Головна балка, що перекриває проліт між колонами, нижня частина антаблемента [27]. «L'elemento ricorda una porzione della trabeazione del tempio greco, composta da **architrave**, fregio e cornice [1, P. 51]».

ARCHIVOLTO – АРХІВОЛЬТ. Зовнішнє обрамлення прогону арки, найчастіше профільоване [55, С. 24]. «**Archivolto**, cornice o fascia liscia o decorata che segue l'andamento dell'arco sia sulla fronte (ghiera) sia sull'intradosso [1, P. 507]».

ARCO – АРКА. 1) Склепіння, що має форму дуги, яким перекривають проріз у стіні або сполучають стояни моста, два суміжні будинки і т. ін. 2) Декоративна споруда у вигляді брами, що завершується склепінням. «L'architetto inserisce tra il capitello corinzio delle colonne della navata centrale e l'imposta dell'**arco** il cosiddetto dado brunelleschiano [1, P. 51]».

ARCO TRIONFALE – ТРИУМФАЛЬНА АРКА. Декоративна арка на відзначення якої-небудь важливої події (перемоги і т. ін.) [27]. «La maestà del vano è annunciata dalla facciata, un tempo policroma e dorata, che fonde lo schema dell'**arco trionfale** con la fronte di un tempio [1, P. 76]».

ARCHITRAVE – АРХИТРАВ. Головна балка, що перекриває проліт між колонами, нижня частина антаблемента [27]. «Solo nel 1952 si ripristinò la collocazione originaria, anche in seguito al ritrovamento di alcuni frammenti di architrave e della parte bassa della composizione... [1, P. 42]».

ARENGARIO – РАТУША. Будинок, в якому містилося або міститься міське самоврядування [27]. «**Arengario** è nei comuni medievali, il luogo in cui gli oratori parlavano durante le assemblee pubbliche [1, P. 507]».

ASSONOMETIA – АКСОНОМЕТРИЯ. Один зі способів зображення просторових фігур на площині [27]. «Guarino Guarini, Cappella della Santa Sindone, 1667-90, Torino, esterno e interno della cupola, e spaccato assonometrico [1, P. 433]».

ATLANTE – АТЛАНТИ, архт. Колони у вигляді чоловічих постатей [27].

«Atlante, statua maschile che, al posto di pilastri o colonne, regge elementi architettonici quali architravi, mensole, cornici [1, P. 507]».

ATRIO – АТРИУМ. Середня частина давньоіталійського і римського житла у вигляді закритого внутрішнього дворику, на який зверталася значна частина приміщень, місце зборів родини [40, С. 61]. «...sorta di vastissimo atrio porticato che fungeva da accesso al castello visconteo [1, P. 216]».

ATTICO – АТТИК. 1) Стінка, розташована над антаблементом (карнизом), що увінчує споруду, часто прикрашена рельєфами і написами. Вперше почали застосовувати в римських тріумфальних арках. 2) Поверх, розташований над головним карнизом, що увінчує будинок [55, С. 15]. «...sormontato da un **attico** che, correndo lungo tutto il perimetro dell'edificio, lo configurò come una massa compatta [1, P. 218]».

B

BALAUSTRATA (O BALAUSTRATA) – БАЛЮСТРАДА. Поручні балконів, галерей і т. ін., утворені з ряду фігурних стовпчиків або колонок, з'єднаних зверху перекладиною [27]. «Per la forma tortile delle colonne che si avvitano nello spazio l'artista si ispirò alle colonne antiche della **balaustra** con transenne che chiudeva il presbiterio della Basilica [1, P. 406]».

BALAUSTRIO – БАЛЯСИНА. Виточений фігурний стовпчик поручнів балкона, сходів і т. ін. [27]. «Balaustro è un piccolo palo o pilastro, in genere a sezione circolare e profilo curvo [1, P. 507]».

BALDACCHINO – БАЛДАХІН. Накриття, переважно з дорогої тканини з оздобами, над тронем, ліжком, носилками, катафалком і т. ін. [27]. «...erano collocate sotto un **baldacchino** architravato poco profondo, retto da colonne e pilastri... [1, P. 30]».

BASAMENTO – ФУНДАМЕНТ [27]. «Fu lui a realizzare il **basamento** perduto per il David bronzeo di Donatello nel cortile di Palazzo Medici... [1, P. 81]».

BASE – БАЗА, основа; фундамент [27]. «Brunelleschi studia dunque a fondo i rapporti tra pesi e spinte che stanno alla base dell'architettura gotica... [1, P. 18]».

BASILICA – БАЗИЛІКА. Антична і середньовічна будівля, що має форму витягнутого прямокутника, поділеного всередині двома поздовжніми рядами колон [27]. «Nella Basilica di Santo Spirito la classicità è reinterpretata alla luce del Medioevo toscano [1, P. 20]».

BASSORILIEVO – БАРЕЛЬЄФ. Скульптурна прикраса на плоских поверхнях, що виступає над площиною фону менше ніж на половину своєї товщини [27]. «... facendo emergere i corpi dal fondo scuro come in un bassorilievo e rendendo il gruppo plastico... [1, P. 392]».

BATTISTERO – БАПТИСТЕРІЙ. Хрещальня, приміщення для здійснення обряду хрещення [40, С. 73]. «...che fu tra i suoi aiutanti nella realizzazione della prima porta del Battistero, incise profondamente sul suo lavoro [1, P. 56]».

BESTIARIO – БЕСТІРІЙ. Літературні твори алегоричного характеру, поширювались у середньовічній Європі. Б. подібний до байки, де звірі-персонажі постають втіленням людських рис (вовк – жорстокості, осел – глупоти тощо) [55, С. 51]. «**Bestiario**, opera didattica medievale illustrata, in cui alla natura e al carattere degli animali vengono attribuiti significati allegorici, con fini didascalici e morali [1, P. 508]».

BIFORA – БІФОРІЙ. Велике вікно, розділене колоною або пілястрою на дві частини, які отримували аркові завершення і вгорі об'єднувались аркою з

широким архівольтом. У люнеті великої арки нерідко влаштовували кругле віконце, розетку [40, С. 91]. «In esso ritroviamo lo schema di Palazzo Medici-Riccardi, ripreso perfino nella forma delle finestre a **bifora** [1, P. 165]».

BOZZETTO – ЕСКІЗ. Попередній начерк малюнка, картини або частин її [27]. «Osserva le immagini: quale elemento dell'architettura antica riprende il **bozzetto** di Perin del Vaga? [1, P. 340]».

BUSTO – БЮСТ. Скульптурне зображення людини до пояса [27]. **BUSTO-RITRATTO** – бюст-портрет. «Il primo, a quanto è noto, è il **Busto-ritratto** di Piero de' Medici eseguito da Mino da Fiesole nel 1453... [1, P.507]».

C

CALCO – (арх.) ЗЛІПОК, копія (скульптури) [27]. «Cavaliere Rampin, con calco della testa in gesso, 550 a.C., marmo, h 105 cm, Atene, Museo dell'acropoli [1, P. 98]».

CALOTTA – КАЛОТТА . Верхня частина (сегмент) вибою при проходженні тунелів, кругле склепіння [37]. «...conduce alla realizzazione di una doppia calotta separata da un'intercapedine percorribile [1, P. 16]».

CAMPATA – ПРОГІН. Горизонтальна опорна балка в споруді, на яку спираються інші балки [27]. «A ogni campata Bernini assicurò una sorgente luminosa... [1, P. 407]».

CAMPITURA – ПІДГОТОВКА ФОНУ. «**Campitura** in pittura, preparazione del piano di fondo che viene realizzato con colore uniforme [1, P. 508]».

CANONE – КАНОН. Твердо встановлене правило, усталена норма [27]. «Andrea Palladio, **Canone** delle proporzioni secondo Vitruvio, 1567, disegno [1, P. 376]».

CAPITELLO – КАПІТЕЛЬ. Верхня частина колони, пілястра або стовпа, на яку спирається балка або архітрав. Детальну розробку капітелі дістали в античних архітектурних ордерах [55, С. 106]. «...per esempio la cornicetta dello spigolo in facciata che diventa – sui fianchi – prima cornice continua e poi **capitello** dei pilastri... [1, P. 77]».

CAPPELLA – (архіт.) КАПЛИЦЯ. У християн – невеличка споруда без вівтаря для відправ і молитов [27]. «Questa forza costruttiva e spaziale posta al servizio della verità umana si esplica al massimo negli affreschi della **Cappella** Brancacci... [1, P. 37]».

CAPRIATA – ОБРЕШТКА, буд. Основа покрівлі з кроков та прибитих до них лат [27]. «Capriata è una struttura architettonica lignea di forma triangolare posta a sostenere il tetto a doppio spiovente [1, P. 508]».

CARDO – КАРДО. Середня магістраль військового табору або міста давньоримської доби, спрямована з півночі на південь, що і на перетині з декуманусом утворювала форум [40, С. 60]. «La spina dorsale dell'Addizione sono due assi viari ortogonali, ispirati al cardo e al decumano degli antichi tracciati romani [1, P. 120]».

CARIATIDE – КАРІАТИДИ, архт. Вертикальні підпори, що мають вигляд жіночих постатей [27]. «...con quattro colonne scanalate al centro leggermente incassate nel muro e un alto attico diviso in tre sezioni verticali, scandite da cariatidi, che includono nella fascia centrale lo stemma borbonico e nelle laterali due tondi in altorilievo [1, P. 474]».

CASSETTONE – КОМОД. Невисока шафа з висувними шухлядами, де зберігають білизну тощо [27]. «Antoine-Robert Gaudreaus e Jacques Caffiéri, Cassettone, 1739, legno di quercia, marmo e bronzo dorato, h 89 cm, Londra, Wallace Collection [1, P. 465]».

CATAFALCO – КАТАФАЛК. Похоронна колісниця для труни [27]. «La giovane defunta, stretta in un abito all'ultima moda, è adagiata sul catafalco con le mani incrociate sul ventre [1, P. 59]».

CATTEDRA – КАФЕДРА. Посада єпископа, який керує єпархією [27]. «Resurrezione del figlio di Teofilo e san Pietro in cattedra (Masaccio e Filippino Lippi)... [1, P. 38]».

CATTEDRALE – СОБОР. Головна чи велика церква міста; головна церква в монастирі [27]. «L'abside della Cattedrale di Santa Maria del Fiore era rimasta interrotta nel 1369 alla morte di Francesco Talenti... [1, P. 16]».

CAVEA – У стародавніх театрах та амфітеатрах місця для глядачів, розташовані рядами на природному схилі пагорба, або, які в римських театрах і майже завжди в амфітеатрах, підтримувалися опорними конструкціями [5]. «Nel Teatro olimpico lo spazio semicircolare destinato agli spettatori (platea o **cavea**) risulta intrinsecamente legato a quello riservato alla rappresentazione (proscenio)... [1, P. 364]».

CAVALETTO – МОЛЬБЕРТ. Підставка, на якій художник установлює підрамник із полотном, картон і т. ін. для малювання. **PITTURA DI CAVALETTO** – станковий живопис [27]. «L'individualista Caravaggio eseguì solo dipinti da **cavalletto**, fossero pale d'altare o tele di medio formato... [1, P. 381]».

CELLA (NAOS) – КЕЛІЯ. Житло ченця або черниці (окрема кімната в монастирі або будиночок) [27]. «Celia è una casa dei preti vicina all'abbazia... [1, P. 507]».

CENOBIO – КІНОВІЯ. Назва сучасних так званих спільножитних монастирів, в яких братія за розпорядженням настоятеля отримує від монастиря не тільки стіл, а й одяг і т. д., а зі свого боку, всю вою працю та її плоди обов'язково віддають на загальні потреби монастиря [54]. «**Cenobio**, convento in cui i monaci vivono in comunità, sottoposti a una regola. [1, P. 508]».

CENTINO (O CENTINATURA) – КАРКАС. Металева або дерев'яна основа якої-небудь речі, споруди тощо; кістяк [27]. «Il problema delle centine fu invece risolto tramite lo studio di esempi romani, da cui deriva l'uso di murature a spina di pesce che sono autoportanti... [1, P. 18]».

CERAMICA – КЕРАМІКА. 1) Гончарне виробництво, мистецтво. 2) збірн. Вироби з глини. 3. спец. Маса, з якої виготовляють такі вироби. Вироби з кераміки [27]. «Da secoli ogni corte europea tentava invano di produrre questo particolare genere di ceramica bianca, impermeabile, brillante e durissima... [1, P. 468]».

CESELLO – КАРБУВАННЯ. 1) Дія за значенням карбувати. 2) Те, що вирізьблене на чому-небудь; карбований орнамент, зображення [27]. «Infine,

grazie alla malleabilità della lega, poteva essere rifinito a bulino e cesello [1, P. 33]».

CHIAROSCURO – (живоп.) СВІТЛОТІНЬ. Розподіл світлих і тіньових штрихів, плям як засіб передачі в живопису об'ємності зображуваного [27].

«Grazie all'uso di un **chiaroscuro** molto netto (nei capelli, nei bulbi oculari, nei baffi) Donatello trasforma il probabile modello antico... [1, P. 24]».

CHIAVE DI VOLTA – ЗАМОК, замковий камінь, ключ. Верхній клинчастий камінь арки або склепіння, також виконаних з клинчастих каменів. Часто мав більші розміри, виступав над поверхнею стіни та прикрашався барельєфом [40, С. 64]. «...ponteggi che partissero da terra e cèntine lignee (apposite strutture di sostegno degli archi durante la costruzione) per sorreggerla fino alla posa della **chiave di volta**...[1, P. 16]».

CHIOSTRO – КЛЮАТР, кройсганг, кьостро. 1) Двір католицького монастиря, оточений одно- чи двоярусними галереями або масивною стіною, посеред якого знаходився колодязь. Зазвичай прилягав до південного боку соборної церкви, навколо двору знаходилися дорміторій, будинок абата, трапезна з кухнею, училище, лікарня та господарські споруди. Нерідко з нього влаштовували головний вхід до храму. 2) Крита галерея, що оточувала за периметром велику церкву в романський та готичний періоди; інколи одночасно оточувала монастирський двір [40, С. 94]. «...oppure di alcuni degli affreschi eseguiti da Paolo Uccello per il **Chiostro Verde** di Santa Maria Novella [1, P. 23]».

CIBORIO – КІВОРІЙ. 1) Дарохранильниця під вівтарною сінню у храмі, що символізувала місце погребіння Христа і Ковчег Завіту. 2) Балдахін на чотирьох колонах над престолом у християнській церкві, влаштований над вівтарем або царським місцем [40, С. 159]. «La luce naturale irrompe dalle arcate del **ciborio** e modella figure più morbide e monumentali, luminosissime [1, P. 118]».

CIMASA – ВИКРУЖЕННЯ, гусьок. Архітектурний облом, утворений у перетині двома дугами– прямої викружки вгорі й прямого четвертного

вала внизу. Розрізняють В. пряме, В. Зворотнє [40, С. 40]. «...sono collocate figure di santi e completata da una cimasa in cui è raffigurato l'episodio dell'Unzione di Cristo... [1, P. 188]».

CLASSICISMO – КЛАСИЦИЗМ. Напрям у європейській літературі й мистецтві XVII — початку XIX ст., суть якого полягала в наслідуванні мистецтва та поезії стародавньої Греції, Риму й у дотримуванні системи суворих правил відтворення дійсності. // Один з основних архітектурних стилів XVII — початку XIX ст., який послідовно розвивав традиції архітектури античності й епохи Відродження. Друга половина XVIII ст. в розвитку архітектури [на Україні] характеризується впливом класицизму [27]. «Inoltre in esse scorgiamo il progressivo affermarsi di un maturo e originale **classicismo**, mezzo espressivo d'elezione di una classe dirigente assai colta [1, P. 202]».

CODICE – КОДЕКС. 1. юр. Сукупність законів у якій-небудь галузі права. 2. чого й з означ., перен. Сукупність правил поведінки, звичок, переконань і т. ін. 3. спец. Старовинний рукопис в оправі [27]. «...portando con sé una magnifica collezione di oggetti antichi, tra cui il prezioso Codice Atlantico di Leonardo [1, P. 375]».

COLONNA – КОЛОНА. Частина архітектурної споруди у вигляді високого стовпа, що служить підпорою фронтонів, внутрішніх частин будови тощо. // Пам'ятник у вигляді стовпа, споруджений на честь якої-небудь події або для увічнення видатної чи славної ділами людини [27]. «Osserviamo il ruolo della colonna ionica in primo piano [1, P. 105]».

COLONNATO – КОЛОНАДА. Ряд колон (у 1 знач.), які підтримують загальне перекриття [27]. «...il compito venne affidato a Carlo Maderno e solamente dopo la metà del secolo i lavori si conclusero con il celebre colonnato di Bernini [1, P. 218]».

CORNICE – КАРНІЗ, а, чол. . Виступ, що завершує горішню частину стіни або міститься над вікнами, дверима [27]. «Lo spazio infatti è annullato dalla massa delle figure agitate che a fatica sono racchiuse dalla **cornice**... [1, P. 32]».

CORNICIONE – ВІНЦЕВЕ КРІПЛЕННЯ. Рамне кріплення вертикальних та похилих (більше 45°) гірничих виробок, основною конструктивною особливістю якого є наявність вінців – опорних та рядових, що розташовані у площині перпендикулярній до осі виробки [47]. «L'intera struttura è chiusa in alto da un monumentale cornicione e in basso da una panca in pietra, usata per sedersi sulla strada («panca di via») [1, P. 71]».

CORO – ХОРИ. 1) Відкрита верхня галерея всередині православної церкви, розташована над її західною частиною, іноді над боковими нефами. Огороджувалася перилами і спочатку призначалася для вищих верств суспільства, пізніше – музикантів і півчих. 2) У залах житлових будинків–балкон або галерея на колонах, арках, стовпах для глядачів або музикантів [40, С. 128]. «Scultura e architettura concorrevano alla creazione di una pala d'altare a tutto tondo, che emergeva dal fondo del **coro**... [1, P. 30]».

COSMATESCO , **STILE** – СТИЛЬ КОСМАТЕСКО (архіт.) Своєрідний стиль інкрустованої орнаментальної мозаїки, впроваджений у декоративне мистецтво Європи у дванадцятому столітті. Як правило, фоном слугував білий або світлий мармур; він був інкрустований квадратами, паралелограмами та кружечками з більш темного мармуру, порфіру чи серпентину, оточуючи їх стрічками з мозаїки, складених із кольорового та золотистого скла [54]. «...a introdurre materiali diversi, contaminando fonti cronologicamente distanti, come i putti classici e i mosaici **cosmateschi** [1, P. 55]».

COSTOLONE – НЕРВІЮРА (архіт.). Виступаюче й профільоване ребро, головним чином готичного хрестового склепіння [55, С. 57]. «Questo tipo di copertura, che poggia solo sugli archi perimetrali senza costoloni diagonali ...[1, P. 13]».

CRIPTA – КРИПТА. 1) У перших християн – підземна галерея, де відбувалися богослужіння й ховали померлих. 2) Місце давнього поховання знатної особи; підземний склеп [27]. «Cripta, ambiente (o gruppo di ambienti)

posto sotto il presbiterio della chiesa, ove si trovano i resti del santo martire a cui la chiesa è dedicata [1, P. 509]».

CRIPTOPORTICO – ПОРТИК. Колонада або аркада, влаштована перед входом до будівлі, зазвичай увінчана антаблементом і фронтоном або аттиком, парапетом [40, С. 70]. «**Criptoportico**, portico seminterrato coperto a volta, con finestre, destinato al passeggio [1, P. 509]».

CROMATISMO – ХРОМАТИЗМ. 1) фіз. Властивість білого променя розкладатися на промені різних кольорів або властивість деяких речовин забарвлювати промінь, який крізь них проходить. 2) муз. Зміна діатонічного ступеня ладу на половину тону [27]. «Già in quest'opera giovanile l'artista esibisce il suo **cromatismo** vivace e particolarissimo... [1, P. 353]».

CUPOLA – КУПОЛ. Опуклий дах, що має форму півкулі; баня [27]. «I problemi tecnici, estetici, simbolici per la realizzazione della **Cupola** di Santa Maria del Fiore [1, P. 16]».

CUSPIDE – ШПИЛЬ. 1) Загострена жердина, стержень на будівлі і т. ін. 2) Вузька висока надбудова пірамідальної або конічної форми, що завершує будівлю. 3) Верхня трикутна частина торцевої або фасадної стіни будинку, обмежена схилами даху [27]. «...poiché l'arco a tutto sesto doveva essere sormontato da una **cuspide** gotica con gattoni rampanti coronata dalla statua del Crocifisso [1, P. 61]».

D

DECUMANO – ДЕКУМАНУС.1) Одна з двох головних магістралей давньоримського військового табору, а згодом – міста, яка спрямована зі сходу на захід, перпендикулярно до кардо (див. кардо). 2) Запасний вхід у давньоримський табір, що знаходився з тильного боку приміщень десятої когорти. 3) Межа військового табору, орієнтована у широтному напрямі [40, С. 60]. «La spina dorsale dell'Addizione sono due assi viari ortogonali, ispirati al cardo e al **decumano** degli antichi tracciati romani... [1, P. 120]».

DITTICO – ДИПТИХ. 1) Двостулковий складень з живописним або рельєфним зображенням на стулках. 2) Два твори мистецтва, пов'язані одним задумом [27]. «...Aby Warburg interpretava *La nascita di Venere e La primavera* come una sorta di **dittico** dedicato a Venere, che raffigura la dea nei due momenti della nascita e dell'ingresso nel proprio regno [1, P. 174]».

DORMITORIO – ДОРМИТОРІЙ. Спальний покій у католицьких монастирях [54]. «Il **dormitorio** del Convento è costituito da tre ali destinate agli alloggi dei novizi, dei fratelli laici e dei chierici [1, P. 68]».

DUOMO – СОБОР, у, чол. Головна чи велика церква міста; головна церква в монастирі [27]. «La cupola di Santa Maria del Fiore (il **Duomo** di Firenze), che andiamo ad analizzare, lo esemplifica molto bene [1, P. 16]».

E

ECHINO – ЕХІН. Частина капітелі колони доричного ордера у вигляді круглої в плані подушки з опуклим криволінійним профілем [55, С. 90]. «...tipico dell'architettura romana, fonde l'abaco del capitello corinzio con l'**echino** a ovoli del capitello ionico [1, P. 508]».

EDICOLA – ЕДИКУЛА, архіт. 1) Невелика декоративна будівля або її деталь у вигляді двох колон, що підтримують фронтон. 2) Призначена для статуй ніша, яку фланкують оперті на підніжжя колони (пілястри), увінчані фронтоном. 3) Окрема культова споруда або надгробок з відповідно оформленою нішею для встановлення скульптурного зображення божества або урни в античні часи. 4) Католицька каплиця, де вхід вирішувався у вигляді храму в антах [27]. «...e lo accompagna alla cappella maggiore, inquadrata da una grande edicola che presenta su ciascun lato due colonne scanalate [1, P. 411]».

ERMA – ГЕРМА мист., іст. Декоративний чотиригранний стовп, який завершується скульптурною головою або бюстом [27]. «...vediamo infatti un'**erma** di Priapo e un cavallo, simboli delle passioni non domate... [1, P. 283]».

ESEDRA – ЕКСЕДРА. 1) Напівкругла ніша з сидіннями вздовж стін. 2) У давньогрецькій архітектурі – напівкруглий виступ у портику з місцями для

сидіння. // Особливе приміщення в гімназіях, призначене для зібрань та бесід; різновид просторої і добре оздобленої зали, яка іноді мала стельове покриття, а іноді знаходилася просто неба і в якій одна зі стін утворювала напівкруглу нішу; тут любили збиратися вчені й філософи, щоб обмінюватися думками і вести між собою диспути 3) В римській архітектурі – приймальня в житловому будинку. 4) За часів Середньовіччя – апсида і взагалі будь-яка прибудова в церкві, що виступає з її загального плану [54]. «Il passante è invitato a entrare nella chiesa grazie alla seduzione di un' **esedra** che, tramite una serie di gradini, conduce a un pronao semicircolare arioso e dinamico. [1, P. 411]».

F

FACCIATA – ФАСАД. Зовнішній, лицьовий бік будівлі, що звичайно виходить на вулицю [27]. «La **facciata** della grande chiesa domenicana di Santa Maria Novella ... era rimasta interrotta a metà del Trecento... [1, P. 74]».

FILIGRANA – ФІЛІГРАНЬ. 1) Тонкий кручений золотий, срібний, мідний і т. ін. дріт, зігнутий у складний мереживний узор; ювелірний виріб із таким узором, узорами. // Техніка виготовлення таких узорів, виробів. 2) збірн. Предмети, посуд із таким узором, узорами. 3) Водяний знак на папері. // Папір із таким знаком [27]. «**Filigrana**, lavoro di oreficeria eseguito con piccoli fili d'oro e d'argento che, saldati, formano una trama a reticolo [1, P. 509]».

FORO – ФОРУМ. Площа в містах Стародавнього Риму, на якій відбувалися народні збори, влаштовувалися торги і здійснювався суд [27]. «A Roma ... la piazza, chiamata **foro**, è uno degli elementi cui si affida il compito di comunicare l'idea di ordine e forza che si irradia dal potere centrale [1, P. 459]».

FREGIO – ФРИЗ. 1) Середня горизонтальна частина антаблемента, що міститься між архітравом і карнизом. У доричному архітектурному ордері фриз членується на метопи і тригліфи; в іонічному та корінфському ордерах фриз – суцільна смуга з рельєфним зображенням. 2) Суцільна декоративна (орнаментна чи однокольорова) смуга, що обрамляє площину підлоги або верх стіни [55, С. 204]. «**Nettuno**, semicolonne, statue, coronamenti delle finestre del secondo ordine, il fregio libero dell'attico... [1, P. 499]».

FRONTONE – ФРОНТОН, архт. Верхня частина фасаду будинку, портика, колонади і т. ін., що становить собою трикутну площину, обмежену з боків двосхилим дахом, обрамлену біля основи карнизом [27]. «...al centro, un motivo a **frontone** di tempio sottolinea l'ingresso principale ed è equilibrato alle estremità da due ali egualmente aggettanti... [1, P. 494]».

FUSTO – ФУСТ, , архіт. Стовбур, стрижень колони. // Циліндрична або гранована основна частина колони від бази до капітелі; розміри фуста, його ентазис, наявність канелюр залежать від того, до якого ордера належить колона [54]. «Con questo termine si indicano le colonne scanalate che nelle scanalature della parte inferiore del fusto presentano elementi decorativi simili a bacchette (rudenti) [1, P. 65]».

G

GALLERIA – ГАЛЕРЕЯ. Спеціальне приміщення, художній музей, в якому розміщені для огляду твори мистецтва [27]. «...nei casi più grandiosi, appartamenti di parata (gallerie, sale da ballo, da gioco, da concerto) [1, P. 465]».

I

ICONA – ІКОНА. Живописне, мозаїчне або рельєфне зображення бога або святого, якому поклоняються віруючі; образ [27]. «... nella celeberrima Creazione di Adamo, icona della cultura occidentale, trasmette al corpo giacente dell'uomo una forza di vita che erompe da tutto il suo essere [1, P. 240]».

ICONOCLASTIA – ІКОНОБОРСТВО. Громадський рух у Візантії у VIII—IX ст. проти шанування ікон, мощей і т. ін.;// Боротьба проти шанування ікон [27]. «L'**iconoclastia** ebbe vita a Bisanzio dal 730 all'843 d.C., con una pausa in cui tornò l'iconolatria, o iconodulia (culto delle immagini sacre), tra il 787 e l'813 [1, P. 509]».

ICONOGRAFIA – ІКОНОГРАФІЯ. 1) Опис і вивчення різноманітних зображень певної особи, події, сюжету тощо в творах живопису й скульптури. 2) збірн. Сукупність таких зображень [27]. «L'**iconografia** fu così testimonia di un gusto per la moda diffuso non solo tra le classi più nobili, ma

anche tra i borghesi e in generale tra inuovi detentori del potere economico [1, P. 504]».

ICONOSTASI – ІКОНОСТАС. Стіна із вставленими в неї іконами, яка в православної церкві відокремлює вівтар від центральної частини [27]. «L'**iconostasi** bronzea della cattedrale porterà un esempio diretto della scuola donatelliana. [1, P. 112]».

IMPOSTA – ІМПОСТ, архіт. 1) Верхній камінь стовпа, стіни, колони, який є підпорою арки чи балки. 2) Проміжний елемент над капітеллю під аркою у вигляді чотиригранної усіченої піраміди або відрізка антаблемента. 3) Простінок або вертикальний брусок між стулками віконного чи дверного отвору; дає змогу поділити раму чи дверне полотнище на вузькі частини. 4) Верхня частина віконного або дверного отвору, яка відділена горизонтальною перекладиною від ступок [54]. «L'architetto inserisce tra il capitello corinzio delle colonne della navata centrale e l'**imposta** dell'arco il cosiddetto dado brunelleschiano [1, P. 51]».

INCISIONE – РІЗЬБЛЕННЯ. 1) Дія за значенням різьбити. 2) Мистецтво вирізування малюнка, візерунка на якому-небудь твердому матеріалі; різьба (у 1 знач.). 3) Візерунок, малюнок, вирізаний на якому-небудь твердому матеріалі [27]. «[...]Giorgio Vasari fu attivo in molti campi: dalla pittura, all'**incisione** e al conio, dall'architettura alla scenografia, dalla letteratura, alla storia e alla critica d'arte [1, P. 336]».

INTARSIO – ІНТАРСІЯ. Дерев'яна інкрустація [27]. «...convocarono a Firenze intere botteghe artigiane, come i milanesi Caronni e Gaffuri, specializzati rispettivamente nell'**intaglio** del cristallo di rocca... [1, P. 327]» .

INTERCAPEDINE – повітряний прошарок. «...conduce alla realizzazione di una doppia calotta separata da un'**intercapedine** percorribile [1, P. 16]».

INTERCOLUMNIO – ВІДСТАНЬ МІЖ КОЛОНАМИ. «Il monumento ha infatti un fortissimo sviluppo in senso verticale, obbligato dallo stretto **intercolumnio** del Battistero [1, P. 82]»

INTONACO – ТИНЬК. Розчин вапна, змішаного з піском, яким покривають поверхню стін, стелі тощо; штукатурка. // Затверділий шар такого розчину на стінах, стелі або який обсипався, обвалився [27]. «[...] pietra grigia per le strutture portanti e **intonaco** bianco per le pareti [1, P. 429]».

INTRADOSSO – ІНТРАДОС. Внутрішня поверхня склепіння чи арки, яка дозволяє визначати їхню глибину [54]. «Cornice o fascia liscia o decorata che segue l'andamento dell'arco sia sulla fronte (ghiera) sia sull'**intradosso** [1, P. 507]».

IPOGEO – ПІДЗЕМЕЛЛЯ, катакомби [27]. «...il ricordo però è solo iconografico, e si risolve nella citazione dell'apertura rettangolare del sepolcro **ipogeo** (sotterraneo) davanti al quale stanno le figure [1, P. 47]».

L

LANTERNA – ЕРКЕР. Частина споруди, що здіймається над першим поверхом і виступає за межі основного об'єму у вигляді напівкруглого, трикутного або чотирикутного у плані засклепеного балкону. Часто складається з кількох поверхів, збільшуючи корисну площу приміщень, поліпшуючи інсоляцію(порівн. алькер, викуш) [40, С. 167]. «Questa poggia sul tamburo, ritmato dalle colonne binate (appaiate) aggettanti, e si scarica nella **lanterna**, punto culminante e risolutivo di tutta la composizione [1, P. 218]».

LESENA – ПІЛЯСТР, архіт. Плоский, схожий на колону виступ на поверхні стіни чи стовпа [27]. «Coppie di **lesene** scanalate separano riquadri popolati da bambini, fanciulle e giovinetti, vivaci ma composti, colti in atteggiamenti di grande naturalezza... [1, P. 28]».

LITOSTROTO – ЛІТОСТРОТОН. Мозаїчна підлога з морської гальки і шматочків мармуру в давньогрецькому житловому будинку [5]. «**Litostroto**, mosaico pavimentale caratterizzato dall'uso di tessere di pietra di varie forme e dimensioni [1, P. 510]».

LOGGIA – ЛОДЖІЯ. Приміщення в загальному об'ємі будинку, відкрите з фасадного боку і огорожене парапетом або ґраткою, а також відкрита галерея, що прилягає до будівлі [27]. «...simile alla prima per l'adozione di un

impianto a portico e **loggia** sovrapposta e per la conservazione degli antichi mosaici posti sulla vecchia fronte della chiesa [1, P. 500]» .

LUNETTA – ЛЮНЕТ. Арковий проріз у склепінні або стіні над дверима, вікном, горизонтально обмежений знизу [27]. «Nel *Diluvio e la recessione delle acque* i due episodi sono raffigurati in un'unica **lunetta**, obbedendo però a costruzioni prospettiche diverse... [1, P. 23]».

M

MANDORLA – МАНДОРЛА. 1) Характер архітектурного заповнення люнета. 2) У християнському мистецтві – зображення священного сяйва (німба) у вигляді двох пересічених сфер, овалу над головою Христа, Богородиці. 3) Особлива форма німба – сяйво овальної форми, витягнуте у вертикальному напрямку, усередині якого міститься зображення Христа або Богоматері (рідше – святих). [54]«[...]il Cristo nella **mandorla** circondato dalle schiere angeliche e dai santi in seggi[...]»[1, P. 64]».

MANOSCRITTO – МАНУСКРИПТ. Стародавній рукопис [27]. «Feliciano ricopia **manoscritti** di proprietà dell'amico Giovanni Marcanova, medico e filosofo padovano, raccoglitore di epigrafi e statue antiche e amico di Mantegna [1, P. 101]».

MARTYRION – МАРТИРІЙ, мартірон, мартіріум. 1) Поминальна споруда у ранньохристиянські часи, де збиралась громада віруючих. 2) Меморіальна будівля з прахом святого або споруджена на місці поховання загиблих за віру [40, С. 74]. «**Martyrion**, il termine, designante in origine i luoghi in Terrasanta connessi alle vicende narrate nelle Sacre Scritture, passò in seguito a indicare le sedi in cui erano collocate nei cimiteri extraurbani le spoglie dei martiri, e più tardi gli edifici sacri (cappelle, chiese) edificati sulle tombe dei martiri [1, P. 510]».

MATRONEO – ЕМПОРА. Галерея на пілонах, колонах, що здіймалася над бічною навою або над вхідним боком базилікального чи зального храму та відкривалася у головний неф; подібні галереї мали місце і в цивільних

спорудах. «Il triforio cieco è formato da arcate cieche, ossia prive di accesso, al contrario del **matroneo** che è invece uno spazio praticabile [1, P. 512]».

MAUSOLEO – МАВЗОЛЕЙ. Велика надмогильна архітектурна споруда [27]. «Le arcate su pilastri dei fianchi sono modellate invece sulle arcate interne del Colosseo e del **Mausoleo** di Teodorico a Ravenna [1, P. 77]».

MEDAGLIONE – МЕДАЛЬЙОН. 1) Ювелірний виріб у вигляді овального або круглого плоского футляра, в який вставляють яке-небудь зображення, дрібний предмет чи запис, і носять на шії. 2) Рельєф або малюнок в обрамленні [27]. «I festoni collegano dodici **medaglioni** in pietra, al cui interno si alternano stemmi medicei ed episodi mitologici ispirati a gemme antiche delle collezioni famigliari [1, P. 71]».

MENSOLA – КОНСОЛЬ. 1) Виступ у стіні будинку, що підтримує карниз, балкон, архітектурні прикраси тощо. // Виступ у якій-небудь конструкції для підймання вертикального навантаження 2) Колонкова пересувна підставка для статуток, квітів і т. ін. [27]. «Entrambe sono vasche in marmo sorrette da cinque **mensole** e ornate di rilievi [1, P. 28]».

METOPA – МЕТОПА, архіт. Прямокутна кам'яна плита, прикрашена рельєфними зображеннями, що входить у фриз доричного ордера; метопа іноді прикрашалися високими рельєфами, рідше живописом; у період, що передував розвитку кам'яної архітектури, у Давній Греції метопами називали проміжки між балками перекриття, що виходять на фасад споруди [27].

«L'anello di colonne doriche (riprese nella variante romana del tuscanico, con fusti lisci) è sormontato – per la prima volta nel Rinascimento – da una trabeazione scandita in triglifi e **metope**, seguendo esattamente le regole vitruviane [1, P. 216]».

MEZZORILIEVO – НАПІВРЕЛЬЄФ. «**Mezzorilievo** è un rilievo in cui le figure in primo piano sporgono per la metà della loro profondità [1, P. 510]».

MINIATURA – МІНІАТЮРА. 1) Невеличкий кольоровий малюнок у старовинному рукописі або книзі. 2) Невеличка картина або портрет

витонченої роботи. 3) Нарис, оповідання і т. ін. або театральна п'єса малого розміру. // Невеликий твір музичного або хореографічного мистецтва [27].

«L'artista aveva esordito con ritratti in **miniatura** su avorio, spesso inseriti all'interno di tabacchiere [1, P. 505]».

MODANATURA – КАРНИЗ. Виступ, що завершує горішню частину стіни або міститься над вікнами, дверима [27]. «[...] la medesima forma a stella ricompare inoltre nella trabeazione, poco aggettante, e nella cupola, dove **modanature** dorate su fondo bianco accentuano la slanciata suddivisione dei volumi in spicchi [1, P. 414]».

MODULO – МОДУЛЬ. Вихідна одиниця виміру, встановлювана для даної архітектурної споруди, що служить мірилом для надання пропорційності всій споруді й окремим її частинам [27]. «Con questa scelta l'architetto rinuncia al **modulo** cruciforme rinascimentale e movimenta il perimetro dell'ellisse tramite un sistema di nicchie che ospitano gli altari laterali [1, P. 413]».

MONOPTERO – МОНОПТЕР. Тип античного храму, круглого, без стін, дах якого підтримувався рядом колон. «In età greco-romana la pianta centrale caratterizza soprattutto i templi **monopteri** (codificati da Vitruvio nel *De architectura*), ma è usata anche per ninfei e mausolei [1, P. 270]».

MONUMENTO (FUNERARIO) – МОНУМЕНТ. Споруда на могилі з мармуру, бронзи, граніту тощо на пам'ять про померлого [27]. «Alessandro Algardi, **Monumento funerario** di Leone XI, 1644–52, marmo, Città del Vaticano, Basilica di San Pietro [1, P. 424]».

MOSAICO – МОЗАЇКА. 1) Зображення або візерунок, зроблений з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на цементі або мастиці різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців і т. ін. // Різнокольорові шматочки скла, мармуру, камінців і т. ін., що використовуються для такого зображення або візерунку. 2) Мистецтво складати такі зображення або візерунки [27]. «...secondo una tradizione e una pratica che risalivano ai **mosaici** medievali della Basilica di San Marco... [1, P. 353]».

NARTECE – ПАПЕРТЬ. Церковний ганок [27]. «**Nartece** è un atrio porticato ove, nell'antica liturgia cristiana, stavano i catecumeni e i penitenti. Si definisce endonartece se occupa una parte delle navate (dalle quali lo separano divisori fissi), esonartece se si trova all'esterno della facciata e a questa appoggiato come portico aperto [1, P. 510]».

NAVATA – НЕФ. Витягнуте у довжину приміщення (або частина приміщення), відокремлене рядом колон чи стовпів [27]. «Per quindici anni, dal 1703 al 1718, l'esecuzione delle statue degli apostoli, da collocarsi nelle nicchie borrominiane della **navata** centrale [...] impegnò i più ammirati artisti operanti in città [1, P. 500]».

NECROPOLI – НЕКРОПОЛЬ. У країнах Давнього Сходу та античного світу – кладовище, могильник. // Кладовище, де поховані знамениті люди [27].

«La pianta centrale ha avuto grande successo fin dall'antichità – dalle tombe a tholos di Micene alle **necropoli** etrusche... [1, P. 270]».

NERVATURA – НЕРВІЮРА. 1) Арка з тесаних каменів або клинчастих цеглин, що створює каркасну основу хрестового склепіння, яке переважно вживалося у готичній архітектурі; 2) Профільоване ребро, що виступає у склепінні [40, С. 117]. «La maestosa cupola si innalza su pittoresche coppie di contrafforti a voluta; pur ispirata a quella della Basilica di San Pietro, essa assume la forma a calotta senza **nervature** e «spicchi», secondo l'uso veneziano [1, P. 429]».

NICCHIA – НИША. Западина або виступ у стіні [27]. «Un'abile alternanza di spazi maggiori e secondari cappelle, **nicchie** con statue – rende estremamente vario e scenografico l'ambiente [1, P. 426]».

NIELLO – ЧЕРНЬ. Сплав з срібла, свинцю, сірки і т. ін., який використовується для художнього оздоблення металевих (перев. срібних) виробів. // Художня обробка металу, при якій гравійований на ньому малюнок заповнюється таким сплавом. // Гравіювання, декоративне оздоблення, візерунки, нанесені таким способом на металеву поверхню

виробу [27]. «In questo caso i solchi erano colmati con una mistura nera chiamata nigellum («**niello**») che rendeva evidente la decorazione [1, P. 107]».

NIMBO – НІМБ. Сяйво, намальоване у формі круга навколо голови або над головою (на іконах, картинах релігійного змісту та ін.), як символ святості [27]. «Anche il **nimbo** non è più un astratto segno di santità, ma diviene, nel caso del Bambino, un solido disco messo in prospettiva [1, P. 37]».

NINFEO – НІМФЕЙ. Святилище, присвячене німфам, яке зазвичай споруджувалось біля джерела у вигляді вівтаря та водоймища. Н. мали також форму гротів, павільйонів з фонтаном і скульптурами, стіни прикрашалися маскаронами [40, С. 67]. «Sul retro, il giardino privato è chiuso da un muro semicircolare che accoglie un **Ninfeo**, riccamente decorato a stucco su progettazione del trentino Alessandro Vittoria (1524–1608) [1, P. 367]».

O

OBELISCO – ОБЕЛІСК. Архітектурна споруда, пам'ятник у вигляді чотиригранної колони з пірамідальною вершиною [27]. «...e l'**Obelisco** lateranense, proveniente dal tempio di Amon a Karnak ed eretto in Piazza del Laterano... [1, P. 346]».

OCULO – «БИЧАЧЕ ОКО», окулус. Вікно витягнутої форми із загостреними кутами. Нагадує за своєю формою бичаче око, за що й отримало відповідну назву. Поряд з горизонтальним інколи мало і вертикальне розміщення форм. Як горищне вікно часто застосовувалося у спорудах європейського Середньовіччя. Пізніше в стилях бароко, класицизм, рококо влаштовувалося над вхідними дверима для кращого освітлення тамбура, вестибуля, а також на аттиках, мансардах і навіть в падугах парадних приміщень [40, С. 165]. «Al centro della volta la chiave è sostituita da un **oculo**, come nel Pantheon di Roma o nelle antiche sale termali [1, P. 155]».

OGIVA – АРКА СТІЛЧАСТА. Утворена двома дугами, що перетинаються під кутом [40, С. 102]. «Struttura architettonica emisferica, **ogivale** o troncoconica, spesso impostata su una base anulare... [1, P. 509]».

Olio – ОЛІЙНА ФАРБА [27]. «Nel XXI capitolo delle *Vite de' più eccellenti pittori, scultori, e architettori* (1550), Vasari così descrive la tecnica della pittura a **olio** usata dai fiamminghi... [1, P. 50]».

OPERA – ПРАЦЯ. Матеріалізований результат якоїсь роботи, діяльності. // Літературний твір, наукова робота або витвір мистецтва [27]. «Percorrendo con lo sguardo le immagini delle **opere** di Donatello, Brunelleschi e Masaccio, pur nella vitale diversità individuiamo alcuni denominatori comuni... [1, P. 11]».

ORDINE ARCHITETTONICO – ОРДЕР. Вид архітектурної композиції, що складається з вертикальних (колон, пілястрів) і горизонтальних (антаблемента) частин у відповідній архітектурно–стильовій обробці; в класичній формі сформувався в стародавній Греції [27]. «Prosegue con un secondo **ordine** di paraste che reggono un frontone triangolare, riproponendo la fronte dei templi classici con tanto di epigrafe in lettere capitali romane nel fregio[1, P. 74]».

• **O. DORICO** – ДОРИЧНИЙ ОРДЕР. Перший античний ордер; характеризується громіздкими пропорціями і порівняно простою капітеллю, що складається з круглої фігурної подушки – ехіна і розміщеної вище плити – абаки. Колона грецького доричного ордера не має підніжжя – бази, її стовбур(фуст) прорізаний двадцятьма поздовжніми жолобками (канелюрами) і розташовується на триступінчастому стереобаті. Антаблемент розчленовується на архітрав, фриз і карниз. Фриз по горизонталі ділиться на метопи і тригліфи. Римсько–дорична колона має базу. Назва ордера походить від назви давньогрецької області Доріди [40, С. 43]. «È infatti l'anfiteatro romano la fonte per gli ordini sovrapposti, dal meno ornato (dorico) in basso al più esile e decorato per l'ordine posto a inquadrare gli archi [1, P. 73]».

• **O. CORINZIO** – КОРИНФСЬКИЙ ОРДЕР. Система стояково–балкових конструкцій, що відзначається вишуканими пропорціями, багатим декором. Стрункі колони з канелюрами і капітелями, які оформлено ярусами акантового листа, підтримують антаблемент, а значний винос карнизу підтримують модульони [40, С. 48]. «Il monumento, stretto tra le due

torri cilindriche che racchiudono la porta e il vestibolo d'accesso al cortile, è costituito da due archi sovrapposti, di altezza differente, retti da colonne di ordine **corinzio** in basso e ionico in alto e concluso da una sequenza di nicchie coronate da un timpano curvilineo [1, P. 158]».

• **O. IONICO** – ІОНІЧНИЙ ОРДЕР. Система стояково–балкових конструкцій, що позначається більш стрункими пропорціями порівняно з доричним ордером. Його колона, прорізана 24–ма вертикальними канелюрами висотою до 9 діаметрів, спиралась на профільовану базу та завершувалася капітеллю зі складною абакою, плавними завитками волют і прикрашеним іоніками ехіном. Колони підтримували антаблемент з архітравом, розчленованим на три фасції, фриз часто збагачений орна–ментом або скульптурним рельєфом, карниз спирається на сухарики чи стрічку іоніків [40, С. 46]. «Anche la successione degli ordini architettonici è mutuata dall'architettura antica, con lo ionico al piano terra e il corinzio nelle logge superiori [1, P. 216]».

• **O. TUSCANICO** – ТОСКАНСЬКИЙ ОРДЕР. Система стояково–балкових конструкцій, що була розроблена етрусськими і давньоримськими зодчими. Є спрощеною модифікацією доричного ордера: гладенька колона з базою також завершена шийкою, ехіном і абакою, тенія над архітравом не має регул з гуттами, фриз в антаблементі гладенький без тригліфів і метоп, карниз підтримується лише каблучком тощо. Поширений у класичній архітектурі [40, С. 51]. «...**tuscanico**: con echino semicircolare a volte decorato di ovoli e abaco con cornice [1, P. 508]».

P

PALA (D'ALTARE) – ВІВТАРНА КАРТИНА. «Scultura e architettura concorrevano alla creazione di una **pala d'altare** a tutto tondo, che emergeva dal fondo del coro...[1, P. 30]».

PARASTA – ПІЛЯСТР, архіт. Плоский, схожий на колону виступ на поверхні стіни чи стовпа [27]. «...mantenne intatti gli archi di accesso a sesto acuto, inquadrandoli con **paraste** scanalate a due ordini sovrapposti [1, P. 77]».

PARTERRE – ПАРТЕР. Відкрита частина парку, саду і т. ін., оздоблена газонами, квітниками, фонтанами тощо, звичайно розташована на плоскій місцевості [27]. «...fontane, specchi d'acqua, una ricca e teatrale decorazione scultorea, a cui si associa il gusto rococò dei boschetti e dei *parterres* con fiori bassi che formano motivi sinuosi [1, P. 495]».

PASTIGLIA – ПАСТИЛЬЯ. М'який барельєф із гіпса, який зазвичай використовувався у якості бази для позолоти або фарби [22]. «Anche la ricchezza materica che caratterizzava gli affreschi e che ora è in gran parte perduta, fatta di *pastiglia* a rilievo dorata... [1, P. 63]».

PEDUCCIO – КАПТЕЛЬ, архт. Горішня частина (завершення) колони, пілястри або стовпа, на яку спирається балка або архітрав [27]. «...*peducci*: concii sotto il piano di imposta...[1, P. 507]».

PENNACCHIO – вітрило (архіт.). «È un vano quadrato, [...] coperto da una cupola a sedici spicchi su *pennacchi* sferici nascosta all'esterno da un tiburio poligonale [1, P. 139]».

PERISTILIUM, O – ПЕРИСТИЛЬ, архт. 1) Крита галерея, обмежена з одного боку колонами, а з другого – стіною будівлі. 2) Прямокутний двір, садок або площа, оточені критою колонадою [27]. «...un blocco quadrato, a un solo piano, ornato da un loggiato ad arcate e aperto al centro in un cortile che si richiama al *peristilium* delle case romane [1, P. 507]».

PIGMENTO – ПІГМЕНТ. Синтетичний барвник, нерозчинний у воді, спирті і т. ін.; використовується для приготування олійних фарб, лаків і т. ін. [27].

«Si dicono primari o puri i tre colori (rosso, blu, giallo) che non sono generati dalla combinazione tra *pigmenti*, secondari i colori generati dalla mescolanza... [1, P. 353]».

PILASTRO – ПІЛЯСТР, архіт. Плоский, схожий на колону виступ на поверхні стіни чи стовпа [27]. «In corrispondenza dei *pilastri* che sorreggono la loggia vi sono dieci *pennacchi* raffiguranti le divinità dell'Olimpo e quattordici vele con amorini e animali o attributi iconografici delle divinità che occupano i *pennacchi* attigui [1, P. 269]».

PITTURA – 1) ЖИВОПИС. Вид образотворчого мистецтва, що зображує фарбами предмети і явища реальної дійсності [27]. «Nel *Trattato di pittura* Leonardo scrive: «Faraile figure in tale atto, il quale sia sufficiente a dimostrare quello che la figura ha nell'animo... [1, P. 258]».

2) КАРТІНА, и, жін. Твір живопису, намальований переважно фарбами на полотні, картоні, дошці тощо [27]. «...la parabola internazionale della **pittura** di Tiziano... [1, P. 271]».

PIRAMIDE – ПІРАМІДА. Велика кам'яна споруда з чотирикутною основою і трикутними боковими поверхнями, які утворюють на вершині будівлі гострий кут, що служила гробницею фараонів у стародавньому Єгипті [27].

«...nascondere il paesaggio di fondo e lasciare spazio alla **Piramide** Cestia presso le Mura Aureliane, definendo così chiaramente il contesto dell'azione [1, P. 507]».

PLANIMETRIA – ПЛАНІМЕТРІЯ. Розділ елементарної геометрії, який вивчає властивості фігур, що лежать на площині [27]. «Strada Nuova a Genova, dal 1551, veduta e schema **planimetrico** [1, P. 368]».

PLINTO – ПЛІНТ. Архітектурний облом у вигляді виступу біля основи споруди чи її деталі [40, С. 39]. «...la cui funzione di perno è sottolineata dalle quattro colonne libere su alti **plinti**... [1, P. 128]».

PORFIDO – ПОРФІР. Загальна назва магматичних гірських порід, перев., червоною кольору, з основою дрібнокристалічної або склуватої будови, в яких виділяються розміром та забарвленням великі кристали мінералів [27].

«La vasca di **porfido**, con un medaglione centrale di serpentino verde, poggia su zampe bronzee da cui partono foglie di acanto che abbracciano il sarcofago [1, P. 83]».

PORTALE – ПОРТАЛ. Архітектурно оформлений вхід до монументального будинку, перев. громадського призначення. // Архітектурне обрамлення сцени, яке відокремлює її від залу для глядачів [27]. «L'ingresso è marcato da un **portale** sormontato da un'edicola balconata e convessa che si sviluppa su due piani [1, P. 433]».

PORTICO – ПОРТИК. Розміщена перед входом у будинок відкрита галерея, утворена колонами або стовпами, що підтримують перекриття [27]. «All'esterno l'ingresso è preceduto da una scalinata e presenta un classico **portico** a timpano, ai cui lati, sul modello della romana Colonna Traiana... [1, P. 463]».

PRESBITERIO – ПРЕСБІТЕРІЙ. У ранньохристиянських церквах та католицьких храмах частина інтер'єру, розташована за вівтарем–престолом і оточена рядами сидінь для сановного духовенства [40, С. 72]. «All'estremità opposta rispetto all'ingresso, sull'asse maggiore, si situano il **presbiterio** e il coro, la cui profondità accresce il senso di ampiezza della chiesa [1, P. 463]».

PRONAO – ПРОНАОС. Напіввідкрита частина старо давнього античного храму між колонадою вхідного портика і наосом. З боків П. оточений стінами, а спереду нерідко вирішувався як портик в антах [40, С. 31]. «Il passante è invitato a entrare nella chiesa grazie alla seduzione di un'edra che, tramite una serie di gradini, conduce a un **pronaos** semicircolare arioso e dinamico [1, P. 411]».

PROPILEI – ПРОПІЛЕЇ, архт., іст. Парадний, архітектурно оздоблений вхід; брама [27]. «**Propilei**, ingressi monumentali a santuari, palazzi e piazze [1, P. 511]».

PROPORZIONE – ПРОПОРЦІЯ. У літературі, архітектурі та мистецтві – розмірне співвідношення частин твору; один з основних засобів композиції [27]. «L'importanza della bellezza, fatta di armonia e **proporzione**, siriflette a livelli più o meno consapevoli nelle preferenze della committenza e nelle scelte sia tematiche sia stilistiche degli artisti [1, P. 164]».

PROSCENIO – ПРОСЦЕНІУМ. 1) Передня частина сцени, трохи висунута в зал. 2) У давньогрецькому театрі – майданчик для гри акторів [27].

«...risulta intrinsecamente legato a quello riservato alla rappresentazione (**proscenio**), caratterizzato dallo straordinario sfondamento... [1, P. 364]».

PROSPETTIVA – ПЕРСПЕКТИВА. 1) Спосіб зображення на площині або на кривій поверхні об'ємних предметів такими, якими ми бачимо їх з певної точки спостереження. // Відтворення на малюнку уявної зміни розміру,

форми об'ємних предметів; об'ємність зображення. 2) Розділ нарисної геометрії, що вивчає правила зображення просторових тіл за допомогою проектування їх на площину [27]. «Radicata negli studi sulla **prospettiva** del Cinquecento, la quadratura trova sviluppo e affermazione come genere autonomo durante il XVII secolo, allorché molti quadraturisti si affiancano ai pittori «maggiori» per preparare le false pareti sfondate che fungono da scenografia alla decorazione [1, P. 386]».

PROSPETTO – ФАСАД. Зовнішній, лицьовий бік будівлі, що звичайно виходить на вулицю [27]. «Il palazzo, classicheggiante nel lessico e nella netta partizione degli elementi, si qualifica in senso settecentesco per le ampie finestre, che consentono un'illuminazione chiara e distesa dei vani interni e rendono il **prospetto** estremamente leggero, quasi privo di masse solide e continue [1, P. 472]».

PROTIRO – ПРОТИР, протирон. Заглиблення у зовнішній частині будівлі [27]. «Elemento architettonico a forma di leone o altro animale, che sorregge la colonna di un **protiro** o di un pulpito in molte chiese romaniche e gotiche [1, P. 512]».

PROTOME – ПРОТОМА. Скульптура із зображенням передньої частини тварини(бика, коня) або людини, широко застосовувалась як половина капітелі колони у будівлях стародавньої перської архітектури. П. вживалася скіфами, народами Малої Азії, Греції, Етрурії, Риму [40, С. 21].

«**Protome** è una testa o busto umano, animale o mostruoso vista frontalmente e utilizzata per decorare frontoni, cornici, antefisse [1, P. 511]».

PULPITO – АМВОН. Підвищення в церкві перед так званими царськими вратами, з якого виголошуються проповіді [27]. «Nei rilievi che ornano i due **pulpiti** (in parte eseguiti con l'intervento di aiuti) Donatello ignora tanto le regole prospettiche quanto i principi di ordine e di armonia... [1, P. 32]».

PULVINO – КАПІТЕЛЬ, архт. Горішня частина (завершення) колони, пілястри або стовпа, на яку спирається балка або архітрав [27]. «...costituito da un solo pezzo con il **pulvino** su cui poggia un arco [1, P. 508]».

Q

QUADRATURA – КВАДРАТУРА. Вид настінного живопису, поширений у XVII–XVIII–му століттях [5]. «La **quadratura** è un genere pittorico che ha per oggetto la rappresentazione illusionistica di false architetture... [1, P. 386]».

QUADRO RIPORTATO – з іт. «перенесена картина». Картина, намальована на стелі. «La scena è concepita come un **quadro riportato**, al centro del quale la Sapienza siede in trono circondata da diverse figure allegoriche, contro lo sfondo di uno splendente e vasto spazio celeste [1, P. 424]».

R

REGISTRO – РЕГИСТР. Кожен із горизонтальних підрозділів, на який ділиться картина [5]. «...al centro del **registro** superiore vediamo Dio in trono affiancato dalla Vergine e dal Battista, da due gruppi di angeli cantori e, infine, da Adamo ed Eva... [1, P. 44]».

REGGIA – РЕЗИДЕНЦІЯ. Місце перебування уряду, керівників держав і високопоставлених осіб [27]. «Fin dal 1738 presero avvio la ristrutturazione della cinquecentesca **reggia** cittadina, il Palazzo Reale, e la costruzione dei nuovi palazzi di Portici Capodimonte...[1, P. 492]».

RELIQUIARIO – КОВЧЕГ. У православній церкві – скринька для зберігання так званих святих дарів [27]. «Ne offre un esempio il **Reliquiario** di Montalto di Lionello d'Este [1, P. 147]».

RILIEVO – РЕЛЬЄФ. Скульптурне зображення на площині. // спец. Скульптурний витвір з випуклим або заглибленим зображенням на площині [27]. «...generi che il Seicento barocco aveva già ampiamente coltivato e diffuso: la statua, il monumento funerario, il ritratto, il **rilievo**, la fontana, la scultura da giardino [1, P. 462]».

RITRATTO – ПОРТРЕТ. Мальоване, скульптурне або фотографічне зображення обличчя людини або групи людей [27]. «Un genere che esprime in modo icastico la capacità di Antonello di fondere, in una progressione continua, l'universo pittorico fiammingo con quello rinascimentale è il **ritratto** [1, P. 160]».

ROSONE – ВІКНО-ПОЗА. Кругле вікно на фасаді католицького храму готичної доби. Спочатку у пізньороманський і ранньоготичний періоди мало простий рисунок у вигляді колеса, згодом рама значно ускладнилась, набуваючи вигляду пелюстки квітки. Відзначалося величезними розмірами, вишуканим орнаментованим обрамуванням, радіальною симетрією заповнення отвору, мереживний узор якого збагачувався насиченими кольоровими вітражами. Подібну назву також отримала аналогічна за формою частина стрілчастого прорізу. Інколи В. Р. доповнювали скульптурні зображення людей, яких доля підносила або скидала; таке вікно отримало назву «Колесо Фортуни» [40, С. 105]. «... la parte bassa con il suo paramento colorato, le tombe inquadrato da archi a sesto acuto e i portali laterali; la parte alta, dove era già stabilita la quota di apertura del rosone [1, P. 71]».

S

SACELLO – САЦЕЛЛУМ. 1) Храм. 2) Місце, яке викликає почуття глибокої пошани, побожності [27]. «La sacrestia, dunque, non solo evoca un sacello antico poiché riprende la pianta centrale in uso nei mausolei classici, ma è una sorta di teorema ritmico... [1, P. 14]».

SACRAMENTARIO – сакраментарій, богослужбова книга

SACRARIO – САКРАРІЙ, святилище, храм [27]. «**Sacrario**, luogo presso il tempio romano in cui si conservavano gli arredi liturgici e gli oggetti per il culto...[1, P. 511]».

SACRESTIA – РИЗНИЦЯ. Приміщення при церкві для зберігання риз та іншого церковного майна [27]. «Non è addossata a una parete, ma si inserisce in un arco che separa la **Sacrestia** Vecchia dalla chiesa [1, P. 83]».

SALA CAPITOLARE – КАПІТУЛЯРНА ЗАЛА. «...insolita per i saloni di rappresentanza, che in Spagna era invece diffusa nelle sale capitolari o nelle cappelle funerarie annesse alle cattedrali... [1, P. 154]».

SALTERIO – ПСАЛТИР. Одна з біблійних книг Старого завіту, що складається із 150 псалмів; книга псалмів [45]. «**Salterio** è un testo dei salmi, con miniature [1, P. 511]».

SANTUARIO – САНКТУАРІЙ. Приміщення у католицькому храмі, призначене для зберігання та демонстрації предметів літургії [54]. «La prima opera eseguita da Juvarra in Piemonte è la Basilica di Superga (1715–31; 13), il grande **santuario** eretto per celebrare la vittoria sui francesi del 1706 e fungere da mausoleo dei Savoia [1, P. 471]».

SARCOFAGO – САРКОФАГ. Оздоблена труна (звичайно кам'яна), невелика гробниця, а також кам'яний надгробок у вигляді труни (перев. у давніх народів) [27]. «Le donne sedute alle estremità del **sarcofago** sono le due Veneri (i due gradi dell'amore) di cui scrivevano Ficino e Bembo sulla scorta del Convito di Platone; le divinità sono molto somiglianti, anzi gemelle [1, P. 282]».

SBALZO – ПІДДАШШЯ. 1) Покрівля на стовпах або інших опорах для захисту від сонця, негоди і т. ін.; навіс. 2) Крита прибудова з площадкою та східцями, ганок біля входу в будинок. 3) Виступ, карниз якої–небудь покрівлі [27]. «...dove il progressivo emergere, con forte **sbalzo** plastico, delle figure pare una reazione polemica all'immersione nello spazio-atmosfera di Leonardo [1, P. 251]».

SCANALATURA – КАНЕЛЮРА, архт. Вертикальний жолобок на колоні або пілястрі [27]. «Con questo termine si indicano le colonne scanalate che nelle **scanalature** della parte inferiore del fusto presentano elementi decorativi simili a bacchette (rudenti) [1, P. 65]».

SCENA – СЦЕНА. Окремий епізод, зображений у п'єсі, літературному творі, на картині і т. ін. [27]. «La **scena** non narra un episodio preciso, piuttosto riunisce in un insieme ben bilanciato un repertorio di figure tese in varie pose imposte da un'azione bellica [1, P. 166]» .

SCHIZZO – НАРИС. Те, що написане, намічене, складене і т. ін. попередньо, в загальних рисах; проект [27]. «Ormai Caravaggio lavora direttamente sulla tela, senza eseguire **schizzi** preliminari, com'era prassi comune fra i pittori... [1, P. 395]».

SCRIPTORIUM – СКРИПТОРІЙ. Середньовічні рукописні майстерні при монастирях (VI–XII ст.), в яких переписувалися книги [46]. «...tanto che il

pittore allestì un vero e proprio **scriptorium** per la stesura e l'illustrazione dei volumi, a cui lavorò fino a che lo colse la cecità, pochissimo tempo prima di morire [1, P. 131]».

SERRAGLIA – ПТАШНИК. Приміщення, будівля для утримання свійської птиці (курей, гусей, індиків, качок і т. ін.) [27]. «...si concludono in alto con una **serraglia** (l'elemento centrale di un arco o di una volta, che conferisce solidità alla struttura bloccandola) [1, P. 17]».

SEZIONE AUREA – ЗОЛОТИЙ ПЕРЕТИН. Застосовувана у стародавніх живописі, графіці, архітектурі пропорція, у якій одна частина відноситься до другої, як все ціле до першої частини; гармонійний поділ, золотий переріз [27]. «La **sezione aurea**, conosciuta fin dall'età greca, fu ripresa in ambito teorico durante il Rinascimento da Luca Pacioli e utilizzata da alcuni artisti nelle loro opere, per esempio da Piero della Francesca [1, P. 512]».

SFINGE – СФІНКС. 1) У стародавньому Єгипті – кам'яна фігура лежачого лева з головою людини, яка уособлювала владу фараона. 2) У давньогрецькій міфології – крилате чудовисько з головою жінки й тулубом лева, яке задавало нерозв'язні загадки. [54] «...le **sfingi** che fiancheggiano il trono, allegorie della conoscenza dei misteri filosofici...[1, P. 30]».

SMALTO – ЕМАЛЬ. 1) тільки одн. Непрозора склоподібна маса, якою покривають металеві та керамічні предмети для оберігання їх від впливу кислот і лугів або для прикрашення. 2) чого, перен. Гладка, блискуча поверхня чого–небудь, що нагадує таку масу. 3) перев. мн. Художні вироби, покриті такою масою [27]. «Dopo una prima cottura la statua era rivestita da uno **smalto** composto da silice, ossidi di piombo, potassio e stagno che con una seconda cottura vetrificava e si fissava stabilmente sulla terracotta, proteggendola. [1, P. 80]».

STELE – СТЕЛА. Кам'яний стовп чи плита з надписом або рельєфним зображенням, що ставиться, споруджуються як надмогильний пам'ятник або на згадку про яку–небудь подію і т. ін. [27]. «**Stele**, lastra di forma rettangolare in pietra o marmo, disposta verticalmente nel terreno o poggiante su una base, con

iscrizioni, incisa o scolpita, con funzione funeraria, votiva o commemorativa [1, P. 512]».

STEREOBATE – СТЕРЕОБАТ. У давньогрецькій архітектурі – підвалина, цоколь храму, колонади (звичайно східцеві) [27]. «Parte superiore dello **stereobate** del tempio classico, ossia superficie sulla quale poggiano le colonne [1, P. 512]».

STIACCIATO – СТЯЧЧАТО. Плаский рельєф, популярний серед італійський скульпторів [5]. «Dal maestro apprese la tecnica dello **stiacciato**, che piegò a morbidezze atmosferiche grazie a un virtuosistico dominio della materia che è solo suo [1, P. 81]».

STIPITE – ІМПОСТ. Горизонтальний камінь або тяга у вигляді простої полочки або профільована під карниз, що є підпорою для арки або склепіння та відокремлює їх від стовпа чи стіни [40, С. 64]. «Anche gli elementi strutturali portanti sono annullati dalla decorazione, come avviene nelle due lesene angolari e negli **stipiti** di porte e finestre [1, P. 141]».

STUCCO – СТУККО. Суміш з вапна й порцеляни, змішана з порошком із мрамору або гіпсу, яку використовували ще з давніх часів для однорідного покриття будь-якої поверхні архітектурної чи статурної роботи із метою подальшого нанесення інших кольорів [5]. «La facciata è ornata da un ricco apparato in **stucco** – cornici, festoni vegetali, nicchie con figure... [1, P. 334]».

T

TABERNACOLO – ТАБЕРНАКЛЬ. Ошатно оздоблена башто подібна добудова або ніша із статуєю святого, релікваріями у готичній архітектурі [40, С. 61]. «Osserviamo per esempio il frammentario affresco per il **Tabernacolo** dei Carnesecchi... [1, P. 89]».

TAMBURO – БАРАБАН, архіт. Циліндрична або багатогранна верхня частина будівлі, увінчана куполом. Характерний для візантійської, вірменської, грузинської і давньоруської архітектури [55, С. 30]. «All'esterno la cupola è avvolta da un alto **tamburo** convesso, che ne lascia vedere solo il culmine... [1, P. 414]».

TEGURIO – тегурій, восьмикутна будівля [5]. «**Tegurio**, edicola a forma di baldacchino... [1, P. 512]».

TELA – ПОЛОТНО. 1) Конопляна, лляна, бавовняна, а також штучна або шовкова тканина особливого переплетення. 2) Те саме, що полотнище // У живописі – шматок тканини для малювання картин (звичайно олійною фарбою). 3) Картина художника (звичайно на тканині) [27]. «...l'occhio oltrepassa il fuoco del dipinto l'imponente albero al centro della **tela** – per spaziare verso l'infinita vastità della campagna... [1, P. 449]».

TEMPERA – ТЕМПЕРА. 1) Фарби для живопису, приготовлені на яєчному жовткові або на суміші клейового розчину з олією тощо. 2) Картина, малюнок, виконані такими фарбами [27]. «Pittura a Domenico Veneziano, Adorazione dei Magi, 1440 ca, **tempera** su tavola, diametro 84 cm, Berlino, Staatliche Museen [1, P. 315]».

TEMPIO – ХРАМ. Будівля, де відбуваються богослужіння, релігійні обряди [27]. «La facciata, sollevata come un antico **tempio** italico su di un basamento di nove gradini, è scandita da un porticato di archi... [1, P. 13]».

TENDENZA – ТЕНДЕНЦІЯ. 1) Напрямок розвитку чого–небудь. 2) Прагнення, намір, властиві кому–, чому–небудь. // Потяг, схильність до чогось. 3) Провідна думка, ідея художнього, наукового й т. ін. твору; ідейне спрямування [27]. «Lo accompagnò una straordinaria fioritura artistica, caratterizzata dalla compresenza di diverse **tendenze** stilistiche e da un alto numero di centri di produzione figurativa... [1, P. 444]».

TERME – ТЕРМИ. Громадські лазні в стародавньому Римі з приміщеннями для гімнастики, гри в м'яч, бесід і т. ін. [27]. «...Michelangelo trasformerà i ruderi di un'aula delle **Terme** di Diocleziano nella gigantesca Chiesa di Santa Maria degli Angeli... [1, P. 249]».

TERRACOTTA – ТЕРАКОТА. 1) Випалена кольорова високоякісна гончарна глина. 2) Неглазурований керамічний виріб з такої глини.

// збірн. Вироби з цієї глини [27]. «...durante la quale si cimentò con le più diverse tecniche plastiche e con tutti i possibili materiali, dal bronzo alla **terracotta**, dal legno alla cartapesta... [1, P. 24]».

THOLOS – ТОЛОС. Кругла у плані будівля, часто з купольним завершенням [40, С.33]. «La pianta centrale ha avuto grande successo fin dall'antichità – dalle tombe a **tholos** di Micene alle necropoli etrusche...[1, P. 240]».

TIMPANO – ТИМΠΑН, архт. Трикутне поле фронтона з живописними або скульптурними оздобами [27]. «...motivi architettonici ispirati agli edifici greci e romani – come fronti colonnate con **timpano**, tipiche del tempio classico... [1, P. 336]».

TOREUTICA – ТОРЕВТИКА. Мистецтво рельєфної обробки художніх виробів з металу [27]. «**Toreutica**, dal greco *toreutiké*, arte di lavorare il metallo a sbalzo, a cesello, a incisione [1, P. 512]».

TORO – ОБЛОМИ АРХІТЕКТУРНІ. Пластичні форми різних абрисів у своєму перерізі, які є складовими елементами архітектурних колонних ордерів чи самостійним декором. Вони поділяються на прямолінійні(пояс, поличка, плінт) та криволінійні: прості (вал, валик, четвертий вал, вижолобок) і складні (викружка, гусьок, каблучок, скоція, торус тощо) [40, С. 38]. «Circonda il tutto un fregio in cui teste di **toro** (bucrani) sorreggono teli di lino nei quali sono appoggiati piatti e suppellettili varie [1, P. 302]».

TRABEAZIONE – АНТАБЛЕМЕНТ. Верхня частина будівлі, що лежить на колонах і складається з художньо оздоблених частин – карниза, фриза і архітрава [27]. «L'ordine unico, la **trabeazione** che corre senza soluzione di continuità e che serve da linea di imposta per entrambe le cupole... [1, P. 14]».

TRAFORO – РІЗЬБА. 1) Мистецтво вирізування малюнка, візерунка на якому-небудь твердому матеріалі. 2) Малюнок, візерунок, вирізаний на якому-небудь твердому матеріалі [27]. «Decorato a **traforo** o a rilievo, è frequentemente utilizzato nell'architettura bizantina e ravennate [1, P. 511]».

TRANSENNA – ПАРАПЕТ. Невисока огорожа моста, набережної, балкона і т. ін. [27]. «All'interno lo spazio è diviso in due parti da una raffinata **transenna** in marmo... [1, P. 237]».

TRANSETTO – ТРАНСЕПТ, архіт. Поперечний неф християнського храму. У низці споруд, що мають прямокутний план, Т. також існує, виділяючись значними розмірами [40, С.72]. «All'ambiente si accede dal braccio sinistro del **transetto** della Basilica di San Lorenzo, in seguito anch'essa rifatta da Brunelleschi [1, P. 14]».

TRIBUNA – ТРИБУНА. Підвищення для виступу промовців у залах громадських зборів, на майданах і т. ін. [27]. «Della cupola impostata sopra la **tribuna**, che viene sfondata lasciando intravedere un cielo luminoso, si vede solo il tamburo... [1, P. 292]».

TRICLINIO – ТРИКЛІНІЙ. У давніх римлян – обідній стіл, оточений трьома ложами; // Приміщення, де стояв такий стіл [27]. «Andrea la caratterizza come una sontuosa aula antica, un **triclinio**, rivestita dal pavimento al soffitto di marmi tagliati in forme geometriche... [1, P. 210]».

TRIFORA – вікно із трьома стулками [5]. «**Trifora**, finestra divisa verticalmente in tre luci da colonnine o pilastri su cui posano piccoli archi [1, P. 512]».

TRIFORIO – ТРИФОРІЙ. 1) Арковий проріз з трьох частин. 2) Верхня поздовжня галерея(інколи декоративна), відкрита в центральний неф собору потрійними чи подвійними арковими прорізами. 3) Низка потрійних аркових вікон у нефі. 4) Подібна до лоджії вузька галерея, яка знаходилась під дахом бокових нефів і освітлювалась із середини собору. Існувала в готичній архітектурі [40, С. 98]. «Il **triforio** cieco è formato da arcate cieche, ossia prive di accesso, al contrario del matroneo che è invece uno spazio praticabile... [1, P. 512]».

TRITTICO – ТРИПТИХ. 1) мист. Композиція з трьох картин, барельєфів, малюнків і т. ін., об'єднаних спільною темою, ідеєю // літ. Поетичний твір із трьох віршів, уривків і т. ін., об'єднаних спільним задумом. 2) церк. Складана

ікона, що має три стулки [27]. «Lo vediamo nel San Sebastiano di Dresda, parte di un **trittico** smembrato commissionato dalla Scuola Grande di San Rocco nel 1478... [1, P. 162]».

U

URBANISTICA – МІСТОБУДІВНИЦТВО. Теорія і практика планування і забудови міст [27]. «...si occupò di architettura e **urbanistica** e, dal 1514, fu anche maestro della fabbrica di San Pietro... [1, P. 258]».

V

VASCA – КУБ. Великий казан, бак і т. ін. для переганяння або кип'ятіння рідини [27]. «L'impianto è quello tradizionale senese, con **vasca** quadrangolare cinta su tre lati da un parapetto, ma le braccia divergono... [1, P. 60]».

VELA – ВЕЛАРИУМ, веларій. 1) Завіса, що слугувала замість дверних стулок у давньоримських будівлях. 2) Тент над амфітеатром чи імплувієм давньоримського житлового будинку [40, С. 61]. «...sulla quale potevano lavorare contemporaneamente otto squadre di operai, una per ciascuna **vela**... [1, P. 18]».

VESTIBOLO – ВЕСТИБЮЛЬ. Переднє приміщення в сучасних громадських, рідше житлових приміщеннях, призначене для прийому і розподілу потоків відвідувачів [55, С. 45]. «Il monumento, stretto tra le due torri cilindriche che racchiudono la porta e il **vestibolo** d'accesso al cortile, è costituito da due archi sovrapposti... [1, P. 158]»

VETRATA – ВІТРАЖ. Твір монументально-декоративного мистецтва з кольорового чи безбарвного скла або іншого прозорого матеріалу, на який наносять малюнок спеціальними фарбами, гравіруванням або витравлюванням. Шматочки скла, з яких складається вітраж, монтують в єдине ціле (орнаментальну або сюжетну композицію) за допомогою двотаврових балочок, які спаюють оловом [55, С. 51]. «Biagio Arcimboldi, con il figlio Giuseppe, realizzò gli arazzi per il Duomo di Monza e **vetrate** per il Duomo di Milano... [1, P. 344]».

VOLUTA – ВОЛЮТА. Архітектурно-декоративна деталь у формі завитка з колом «вічком» у центрі. Це складова частина іонічної і коринфської капітелі. Використовується як архітектурна деталь вікон, карнизів, порталів [40, С. 47]. «...dividendo ulteriormente in quattro quest'ultima si ottengono porzioni che inscrivono con precisione le volute laterali [1, P. 74]».

Z

ZOCCOLO – ЦОКОЛЬ. 1) нижня, дещо виступаюча (або западаюча) частина зовнішніх стін споруд, що безпосередньо спирається на фундамент [27].

«...fingeva un portico scandito da paraste, chiuso in basso da uno **zoccolo** marmoreo e in alto da un fregio di putti [1, P. 92]».

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можна резюмувати, що:

1. Терміни та проблема їх перекладу і досі є актуальними темами досліджень відчизняних і зарубіжних науковців.

2. Суттєву частину термінології в італійській мові займають мистецькі терміни, які вимагають особливої уваги при перекладі.

Відповідно до поставлених перед нами завдань, по-перше, ми проаналізували теоретико-методологічні засади визначення поняття термін у перекладознавстві та його класифікацію.

У тлумачному словнику української мови термін визначається, як «Слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо»; Флорін С. П. та Влахов С. І. зазначають, що, «потрапляючи в текст іншого жанру, він набуває, крім того, і роль засобу для здійснення тих чи інших стилістичних завдань».

Юр'єв Л. В., а також Д'яков А. С., Кияк Т. Р. та Куделько З. Б. вимогами до терміна назвали наступні риси: системність, точність, нейтральність, відсутність синонімів, властивість дефінітивності, лаконічність, однозначність», тощо.

Також ми навели приклади класифікацій термінів за різноманітними категоріями. Зокрема, залежно від ступеня спеціалізації їхнього значення: загальноживані, міжгалузеві, вузькоспеціальні; залежно від структури терміни є одно-, дво- три- і багатокomпонентними. Гриньов-Гриневиц С. В., Лейчик В. М. і Хаютін А. Д. запропонували у своїх працях класифікацію, яка затвердила в останні десятиріччя термінології основні підкласи термінів, а саме: передтерміни, прототерміни, псевдотерміни, терміноїди, професіоналізми та професіональні жаргонізми.

Близько 40% слів є запозиченими, тож і за походженням терміни мають грецьке, латинське, французьке, англійське, німецьке, італійське походження, тощо.

По-друге, ми дослідили способи перекладу терміна з урахуванням стилю текста. Серед основних методів перекладу термінів визначають використання лексичного еквівалента або переклад шляхом обрання одного з можливих лексичних варіантів. Особливої уваги вимагають терміни-інтернаціоналізми, що використовуються у офіційно-ділових та наукових текстах – медичних, юридичних, фінансових документах, тощо. При їх перекладі варто звертати увагу на написання і відмінювання даних слів.

У спеціальному, науковому тексті використані терміни можуть бути незалежними від контексту, що у текстах художньої літератури є неможливим. Однак Карабан В. І. акцентує увагу на тому, що один і той самий термін у наукових текстах, якщо вони належать до різних галузей, може мати різне значення.

У науковій медичній літературі зазвичай використовують саме медичні терміни, а от автори художніх творів можуть собі дозволити використання їхніх синонімів, які не завжди є точними.

Публіцистичні тексти у свою чергу вирізняються простотою і зрозумілістю речень з одного боку і використанням гри слів, каламбурів, риторичних записань та фразеологізмів – з іншого. Це допомагає журналісту вплинути на аудиторію. Саме тому публіцистичний стиль, який містить як фрази-кліше, так і різноманітні засоби виразності, не є найлегшим для перекладу і, відповідно до цього, перекладач має бути дуже ерудованим і враховувати географічні, часові і культурні особливості країн, на мови яких вони перекладають.

При перекладі важливу роль також грають жанр твору, стиль самого автора і епоха, у яку цей твір було написано.

По-третє, ми спробували визначити місце та роль мистецького терміна в італійському середовищі та у світовій парадигмі.

Мистецтво завжди вважалося універсальною мовою, зрозумілою кожному у всьому світі, однак безпосередньо термінологія мистецтва у даному випадку є виключенням. Зважаючи на те, що протягом історії людства різні країни вважалися центром певного напрямку або стилю у мистецтві і мали видатних представників, мистецька термінологія також має різне походження. У Європі більшою мірою це італійське, англійське та французьке походження. У багатьох мовах, зокрема і в українській, є мистецькі терміни італійського походження, котрі використовуються у образотворчому мистецтві (живопис, архітектура), театрі та музиці: *піанісімо, крещендо, імпастро, тондо, сфумато, аллегро, віваче* і т.д. Відомими також є і назви італійських страв, популярних у всьому світі: *піца, паста, тірамісу, спагеті та інші*. Як ми можемо бачити, дані терміни не перекладаються, а транслітеруються. Найчастіше надається їм і описовий переклад.

У зазначених нами дослідженнях вказано, що діяльність італійських митців суттєво вплинула на розвиток мистецтва у Західній Європі в епохи Відродження, Бароко і Рококо, а також вказано те, що саме культурний чинник є одним із найважливіших факторів, які спонукають людей вивчати італійську мову.

Наведені нами результати досліджень вказують, що саме наближення до італійської культури є головним фактором для вивчення італійської мови.

По-четверте, ми спробували визначити особливості утворення та вживання італійської мистецької термінології на базі підручника Карло Бертеллі «La storia dell'arte vol.2 Dal Rinascimento al Rococò». У зв'язку з тим, що епоха Відродження ознаменувала собою повернення до класичної культури, тобто культури Стародавньої Греції та Стародавнього Риму, значна частина термінології даної епохи має грецьке (як *abaco* (гр. *abakos*), *acroterio* (гр. *akroterion*), *acropolis* (гр. *akropolis*), *litostroto* (гр. *lithostrotos*)) або латинське походження (*foro* (лат. *forum*), *intercolumnio* (лат. *inter columnium*), *manoscritto* (лат. *manu scriptus*), *portico* (лат. *porticos*), *reliquiario* (лат.

reliquarium), tempio (лат. *templum*), tribuna (лат. *tribunal*). Ми також простежили фонетичні трансформації, що відбувалися при переході терміна з грецької мови до латинської і пізніше до італійської (іт. *peristilio* – лат. *peristylum* – гр. *perystylos*, іт. *salterio* – лат. *psalterium* – гр. *psalterion*, іт. *timpano* – лат. *tympanum* – гр. *tympanon*). Найчастіше змінювалося закінчення слова. Зокрема, при перекладі мистецького терміна з італійської мови на українську більшою мірою використовувалася транскрипція (*acquarello* – *акварель*, *triconco* – *триконк*, *sacramentario* – *сакраментарій*), рідше – еквівалент (за наявності) (*sacrestia* – *ризниця*, *ritratto* – *портрет*) або описовий переклад (*rosone* – *вікно-роза*).

По-п'яте, нами було створено словник мистецьких термінів на базі підручника Карло Бертеллі «La storia dell'arte vol.2 Dal Rinascimento al Rococò» і за допомогою академічного тлумачного «Словника української мови» (1970-1980), порталу української мови «СЛОВНИК.ua», «Ілюстрованого словника архітектурних термінів» Клименюка Т. М., Проскурякова В. І., Ковальчука Х.І., «Термінологічного словника-довідника з будівництва та архітектури» Шмига Р. А., Боярчука В. М., Добрянського І. М., Барабаша В. М., «Малої гірничої енциклопедії» Білецького В. С., «Літературознавчої енциклопедії» Коваліва Ю. І. та ін. Нами був наданий список із 236-ти італійських мистецьких термінів, їх переклад на українську мову, дефініція зі словника та приклад із оригінального тексту. Даний словник може бути використано при перекладі мистецьких текстів з італійської мови на українську.

Таким чином, усі поставлені нами задачі було виконано, і, відповідно, мета, поставлена нами на початку дослідження, була досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bertelli C. La storia dell'arte. Vol. 2. Dal Rinascimento al Rococò. Edizioni Scolastiche Bruno Mondadori, 2012. 480 p.
2. Bonomi I., Coletti V. L'italiano della musica nel mondo. Firenze, Accademia della Crusca-goWare, 2015-2016. 203 p. URL: https://ambatene.esteri.it/resource/2015/10/92845_f_amb61italiano_nella_musica_RIDOTTO.pdf (дата звернення: 14.10.2020).
3. Cortelazzo M. A. L'italiano, lingua della musica. Cronache linguistiche. Corriere del Ticino, 2011. P. 29. URL: <http://www.cortmic.eu/cronache/cronache180.html> (дата звернення: 01.08.2020).
4. Dizionario etimologico. URL: <https://www.etimo.it/?pag=hom> (дата звернення: 06.09.2020).
5. Enciclopedia Treccani. URL: <https://www.treccani.it/> (дата звернення: 15.10.2020)
6. Fielding H. A brief history of Italian opera. URL: <https://hannahfielding.net/a-brief-history-of-italian-opera/> (дата звернення: 12.09.2020).
7. Gay D. Lingua italiana e discorso sull'arte: un binomio antico e tuttora attuale per la comunicazione specialistica. Riflessioni sulla lingua dell'arte e prospettive didattiche. Discorso, identità e cultura nella lingua e nella letteratura italiana: Atti del Convegno Internazionale di Studi di Craiova, 21-22 settembre 2012 / a cura di Pirvu E. Craiova: Editura Universitaria, 2013. P. 216-228. URL: https://www.researchgate.net/publication/260784202_Lingua_italiana_e_discorso_sull'arte_un_binomio_antico_e_tuttora_attuale_per_la_comunicazione_specialistica_a_Riflessioni_sulla_lingua_dell'arte_e_prospettive_didattiche (дата звернення: 15.06.2020).
8. Giovanardi, C., Trifone, P. (2010). L'inchiesta "Italiano 2010" : Anteprima di alcuni risultati. Lingua e cultura italiana nel mondo. Italiano LinguaDue, 2, №2. P. 148-155.

9. Glosbe. Латинсько-український словник. Terminus. URL: <https://uk.glosbe.com/la/uk/terminus> (дата звернення: 14.08.2020).
10. Gottesman S. 9 Italian Art Terms You Should Know. URL: <https://www.artsy.net/article/the-art-genome-project-9-italian-art-terms>
11. Italian Musical Terms. Music Theory. Take Note Publishing Ltd. URL: <http://www.musictheory.org.uk/res-musical-terms/italian-musical-terms.php> (дата звернення: 28.08.2020).
12. La musica parla italiano. URL: <https://ladante.it/96-lingua-e-letteratura/307-la-musica-parla-italiano.html> (дата звернення: 15.10.2020).
13. La Pace G. L'italiano è la quarta lingua più studiata al mondo. Peccato per quel difetto della Costituzione. Il fatto quotidiano: Cultura. 3 marzo, 2019. <https://www.ilfattoquotidiano.it/2019/03/03/litaliano-e-la-quarta-lingua-piu-studiata-al-mondo-peccato-per-quel-difetto-della-costituzione/5004108/> (дата звернення: 10.10.2020).
14. Le parole italiane internazionali usate in inglese, francese e altre lingue. URL: <https://www.easyitalianlanguage.com/it/parole-italiane-internazionali-famose-nel-mondo/> (дата звернення: 22.09.2020).
15. L'Homme M.-C. Lexical Semantics for Terminology: An introduction. John Benjamin, 2019. P.6. URL: https://books.google.com.ua/books?id=jdbHDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=terminology&hl=ru&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=terminology&f=false (дата звернення: 03.09.2020).
16. Magnatti M. La didattica dell'arte a stranieri: esperienze e riflessioni. Bollettino Itals: Anno 14, n. 63. 2016. P. 15-22. URL: <https://www.itals.it/sites/default/files/pdf-bollettino/Magnatti.pdf> (дата звернення: 07.10.2020).
17. Marco J. Translating style and styles of translating: Henry James and Edgar Allan Poe in Catalan Language and Literature . Researchgate: Language and Literature. 2004. Vol. 13, № 1. P. 73-74. URL: https://www.researchgate.net/publication/249731892_Translating_style_and_styles

_of_translating_Henry_James_and_Edgar_Allan_Poe_in_Catalan (дата звернення: 16.08.2020).

18. Motivazioni per lo studio dell'italiano a Roma. URL: <https://www.torredibabele.com/it/pages/motivazioni-per-lo-studio-dell'italiano-a-roma-> (дата звернення: 22.09.2020).

19. Nardocci M. F. Il lessico musicale nei modi di dire in Italiano e in Norvegese. Italiano e norvegese: studi di lingua e di cultura: Oslo Studies in Language. 2018. Vol.10 № 1. P. 119-141.

20. Nida, E. A., Taber C. R. The Theory and Practice of Translation. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press. 2004. P. 12.

21. Nivio F. Il gioco di parole nella pubblicita' e nei mass-media. Rivista Tangram. 2008. №16. URL: http://www.rivistatangram.com/index.php?option=com_content&view=article&id=92:art1num16&catid=35:articolonumerorivista&Itemid=64 . (дата звернення: 28.08.2020).

22. Pastiglia. National gallery. URL: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/glossary/pastiglia> (дата звернення: 22.09.2020).

23. Portoghesi P. Architettura del Rinascimento a Roma. Laterza, 1979. P. 177.

24. Serlio S. On Architecture, Vol. 1 Transl. by Vaughnan Hart and Peter Hicks. Yale University Press; First Thus edition, 1996. 524 p. URL: <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300062861/sebastiano-serlio-architecture-volume-1> (дата звернення: 13.09.2020).

25. Shi A. Style and Stylistic Accommodation in Translation. *TranslationDirectory: Translation portal*. URL: <https://www.translationdirectory.com/article122.htm> (дата звернення: 08.09.2020).

26. Volpe C. Arte del Rinascimento. Treccani. Enciclopedia dei ragazzi, 2006. URL: https://www.treccani.it/enciclopedia/arte-del-rinascimento_%28Enciclopedia-dei-ragazzi%29/ (дата звернення: 22.08.2020).

27. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 12.10.2020).
28. Аліг'єрі Д. Божественна комедія : поема / пер. з італ. і коментарі Є. А. Дроб'язка; передмова Н. Ф. Баллоні; ілюстрації: О. М. Петрової; худож.-оформлювачі Б. П. Бублик, С. І. Правдюк. Харків: Фоліо, 2006. С. 173.
29. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз: монографія / М. О. Вакуленко. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. С. 41. URL: https://dntb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Vakulenko-mono-2015_3_МАКЕТ_3-dodatku.pdf (дата звернення: 24.08.2020).
30. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики / В. Виноградов. Москва : Просвещение, 1981. 456 с.
31. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. Москва: Международные отношения, 1980. 343 с.
32. Гринёв-Гриневич С. В. Введение в терминоведение. Москва: Московский лицей, 1993. 309 с.
33. Гринёв-Гриневич С. В., Сорокина Э. А., Скопюк Т. Г. Основы антрополингвистики (к лексическим основаниям эволюции мышления человека): Учеб. пособие. Москва: Компания Спутник, 2005. 114 с.
34. Даниленко В. П. О терминологическом словообразовании / В. П. Даниленко // Вопросы языкознания. 1973. № 4. С. 76-85.
35. Дробязко Ю. І. Особливості перекладу англomовних науково-технічних термінів, утворених шляхом афіксації // Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції .Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2018. URL: <http://www.kamts1.kpi.ua/ru/node/2448> (дата звернення: 01.10.2020).
36. Д'яков А. С. Основы терминотворения: семантические та социолингвистические аспекты : монография / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. Київ: КМ Academia, 2000. С. 12-13.

37. Калотта. *Горная энциклопедия*. URL: <http://www.mining-enc.ru/k/kalotta/> (дата звернення: 15.10.2020).
38. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : навч. посібник / В. І. Карабан. 4-е вид., випр. Вінниця : Нова книга, 2004. С. 315.
39. Карбовська О. І., Сидоренко Л. М. 21 лютого – Міжнародний день рідної мови. Термінологія в сучасній українській мові. Київ: Київський політехнік, 2007. № 7. С. 4. URL: <https://kpi.ua/files/707.pdf> (дата звернення: 26.09.2020).
40. Клименюк Т. М., Проскуряков В. І., Ковальчук Х.І., Ілюстрований словник архітектурних термінів: навчальний посібник / Т. М. Клименюк, В. І. Проскуряков, Х. І. Ковальчук. Третє видання, доповнене і перероблене. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 180 с.
41. Коваль Я. Г., Чередниченко О.І. Теорія і практика перекладу. Французька мова. Київ: Либідь, 1995. 320 с.
42. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва: Высшая школа, 1990. 253 с.
43. Лейчик В. М. Предмет, методы и структура терминоведения: Автореф. дис. ... докт. филол. наук. Москва, 1989. С. 7.
44. Лисенко А. В., Ісаєнко Т. К., Дорошенко С. М. Українська мова (за професійним спрямуванням): навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2015. С. 117-118.
45. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А – Л. 608 с.
46. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М – Я. 624 с.
47. Мала гірнича енциклопедія, т. 1 / За редакцією В. С.Білецького. Донецьк: Донбас, 2004. 640 с. URL: <https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/KnigaVsya.pdf> (дата звернення: 08.08.2020).

48. Манн Т. Сповідь афериста Фелікса Круля / пер. з німецької Р. Осадчук. Київ: Видавництво Жупанського, 2011. С.124. URL: https://issuu.com/inna_kryvoruk/docs/spovid_aferysta_feliksa_krulia (дата звернення: 15.09.2020).
49. Мацюк З. О., Станкевич Н. І. Українська мова професійного спілкування: навч. посіб. / З. О. Мацюк, Н. І. Станкевич. Київ : Каравела, 2005. С. 89-96.
50. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
51. Микоян А. С. Проблемы перевода текстов СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования. / Учебное пособие. Т. 1. Москва: Изд-во Московского университета, 2003. С. 199-215. URL: http://evartist.narod.ru/text12/12.htm#з_05 (дата звернення: 13.08.2020).
52. Панченко В. В. Термінологічна лексика у професійному спілкуванні / В.В. Панченко // Вісник Національного транспортного університету. Науково-технічний збірник: в 2 ч. Ч. 2: Серія «Економічні науки». Київ : НТУ, 2014. Вип. 29. С. 77-82. URL: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/29_2_econ_2014/077-084.pdf (дата звернення: 16.09.2020).
53. Пилипенко І. О. Специфіка перекладу газетних статей з англійської мови на українську / І. О. Пилипенко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: Філологія та лінгвістика у сучасному світі (Класичний приватний університет, 30-31 серпня 2019 р.). Запоріжжя, 2019. С. 91-92.
54. Портал української мови та культури «СЛОВНИК.ua» URL: <https://slovnuk.ua/> (дата звернення: 29.10.2020).
55. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш. Львів, 2010. 222с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shmyh_Roman/Terminolohichnyi_sloyny

kdovidnyk_z_budivnytstva_ta_arkhitektury.pdf?PHPSESSID=236d92e684ede277bb52b89a660eef1b (дата звернення: 07.11.2020).

56. Фурт Д. В. Способи перекладу термінів українською мовою з англійської / Д. В. Фурт // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2018. Вип. 17. С. 272-281.

57. Хаютин А. Д. Термин, терминология, номенклатура: учеб. пособие. Самарканд: Самарканд. гос. ун-т им. А. Навои, 1972. 129 с.

58. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Алерта, 2011. 694 с.

59. Юр'єв Л. В. Необхідність використання термінологічних словників у професійному навчанні. Проблеми та перспективи розвитку освіти. Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 березня 2016 року). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 121-124. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/14march2016/42.pdf> (дата звернення: 16.09.2020).

60. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва, 1978. С. 16-24. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/jakobson-78.htm>